

Karol Sater

Mniejszości religijne w Bydgoszczy po 1945 r.

Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny

Początki egzystencji wyznania prawosławnego w Bydgoszczy sięgają połowy XIX w. Do końca I wojny światowej prawosławni mieszkańcy Bydgoszczy nie stanowili społeczności znaczącej liczebnie, nie utworzyli własnej parafii. Znaczny wzrost wyznawców prawosławia datuje się od 1918 r. Prawosławni zamieszkujący w Bydgoszczy wywodzili się z byłych jeńców rosyjskich wziętych do niewoli przez wojska niemieckie, z internowanych żołnierzy gen. S. Bułak-Bałachowicza, gen. M. Peremykina i atamana S. Petlury, walczących u boku Wojska Polskiego na wojnie z Rosją Radziecką w 1920 r.¹ Pierwszy prawosławny ośrodek duszpasterski powstał wśród garnizonu bydgoskiego. Pierwszym kapelanem był ks. Stefan Rudyk. Był on też Szefem Duszpasterstwa Prawosławnego Okręgu Korpusu VIII w Toruniu. Ks. Rudyk swoją funkcję pełnił do 1927 r.

Następcami Stefana Rudyka byli księża: Włodzimierz Wieżański, Grzegorz Kurylas, Symeon Wielikanow. Dzięki staraniom księdza Wielikanowa urządzono w Bydgoszczy (najprawdopodobniej w 1923 r.) pierwszą prawosławną kaplicę w drewnianym baraku na zapleczu Szkoły Oficerskiej przy ul. Gdańskiej 76. Już w 1928 r. powstała w Bydgoszczy duża kaplica garnizonowa przy ul. 3 Maja 3. Świątynia ta podlegała administracji władz wojskowych. Nabożeństwa odprawiali kapelani Wojska Polskiego. W nabożeństwach uczestniczyły również osoby cywilne. W Bydgoszczy pracował też ks. Wiaczesław Rafalski; był on Dziekanem Prawosławnego Okręgu VIII od lipca 1935 r. do II wojny światowej.

---

¹ E. Alabrudzińska, *Mniejszości wyznaniowe w Bydgoszczy w latach 1920-1939*, Toruń 1995, s. 97.

Garnizon bydgoski przez cały okres międzywojenny nie doczekał się własnego kapelana rejonowego. W 1938 r. w garnizonie było 1358 żołnierzy wyznania prawosławnego².

Równoległe z duszpasterstwem wojskowych zaczynają się tworzyć w Bydgoszczy załóżki prawosławnej parafii cywilnej. Pierwsze nabożeństwa organizowane przez bydgoską ludność cywilną miały miejsce w 1923 r. Datę tę uważa się za początek powstania prawosławnej parafii p.w. św. Mikołaja. Cerkiew mieściła się w baraku na zapleczu Szkoły Oficerskiej przy ul. Gdańskiej 76. Pierwszym duchownym obsługującym parafię był ksiądz Symeon Wielikanow³.

Na początku 1925 r. działania na rzecz cerkwi uległy intensyfikacji. Dnia 8 lutego 1925 r. w ewangelickim domu modlitwy przy ul. Śniadeckich odbyło się zebranie prawosławnych mieszkańców Bydgoszczy pod przewodnictwem Jana Szpiegunowicza. Uczestniczyło w nim około 60 osób, rozmowy prowadzono w języku rosyjskim. Powołano Bractwo Prawosławne, którego członkami mogły być pełnoletnie osoby wyznania prawosławnego. Zadaniem Bractwa było utrzymanie cerkwi prawosławnej w Bydgoszczy, opłacanie popa oraz komunikowanie się w sprawach religijnych z Metropolią w Warszawie. Wierni płacili składkę w wysokości 2 zł miesięcznie. Na czele Bractwa Prawosławnego stał Zarząd, jego członkowie byli wybierani na walnym zebraniu wyznawców prawosławia. W pierwszym okresie istnienia Bractwa główną rolę odgrywali Jan Szpiegunowicz i hrabia Aleksander Toll. Od 1933 r. prezesem Bydgoskiego Bractwa Prawosławnego był Mikołaj Parfinow⁴.

W 1925 r. cerkiew została przeniesiona na ul. Petersona 4. Poświęcenia dokonano w maju tegoż roku. Początkowo brakowało stałego pastora. W latach 1927-1928 proboszczem parafii był ks. Mikołaj Kusznierek⁵. W latach 30. w samej Bydgoszczy było około 350 cywilnych prawosławnych i około 450 osób luźno związanych z bydgoską parafią. Wśród prawosławnych mieszkańców Bydgoszczy dominowali Rosjanie, prawdopodobnie nie było osób narodowości polskiej. Członków parafii określano jako byłych wojskowych i urzędników⁶. W latach 1932-1933 bydgoską parafią kierował ksiądz Wiktor Karwowski. We wrześniu 1933 r. pracę duszpasterską w Bydgoszczy podjął ks. Tomasz Smotkunowicz i sprawował ją do kwietnia 1957 r.⁷

² J. Zieniuk (red.), *Prawosławie we współczesnym świecie*, Białystok 2001, s. 33.

³ www.fordon.parafie.mpn.pl/prawoslawnny.html

⁴ E. Alabrudzińska, *Mniejszości wyznaniowe...*, s. 101.

⁵ www.fordon.parafie.mpn.pl/prawoslawnny.html

⁶ E. Alabrudzińska, *Mniejszości wyznaniowe...*, s. 102-119.

⁷ www.fordon.parafie.mpn.pl/prawoslawnny.html

W latach 1931-1933 parafia dysponowała własną świątynią przy ul. Marszałka Focha 32. Cerkiew ta działała do 1957 r., kiedy to z powodu złego stanu technicznego podjęto decyzję o jej wyburzeniu⁸. Parafia nie miała własnego cmentarza. Zmarłych chowano na cmentarzu komunalnym przy ul. Kcyńskiej 22. Bydgoska parafia nie angażowała się w ogólnokrajowe problemy prawosławia. Natomiast bardzo dbała o rozwijanie życia religijnego swoich członków. Była inicjatorem powstania kilku rosyjskich organizacji. Utrzymywała stałe kontakty z kapelanią wojskową. Stosunek prawosławnych bydgoskich wobec państwa był lojalny.

Brak zainteresowania ogólnokrajowymi problemami prawosławia prawdopodobnie przyczynił się do tego, że kapelanię wojskową uważa się za centrum chrześcijaństwa wschodniego międzywojennej Bydgoszczy, a nie parafię św. Mikołaja⁹. Wkrótce po zakończeniu działań wojennych ożywieniu uległo życie religijne parafii, które było zahamowane podczas wojny, chociaż cały czas miały miejsca nabożeństwa i msze święte, które odprawiane były w budynku usytuowanym przy ul. Armii Czerwonej 32. Parafia bydgoska znalazła się w granicach diecezji warszawskiej, utworzono dekanat bydgoski. Probostwo w parafii objął ks. prot. Wiercieszaw Rafalski. Sprawował on swoją funkcję do 1949 r. Następnym proboszczem został ks. Mirat Tomasz Smoktunowicz, który piastował swój urząd do 1957 r.

W związku z utworzeniem we wrześniu 1951 r. czterech nowych diecezji Bydgoszcz została przydzielona do diecezji łódzko-poznańskiej, którą kierował biskup Jerzy Kroniastow. Po śmierci ks. Smoktunowicza, tj. w roku 1957, proboszczem bydgoskiej parafii został ks. Aleksy Tomaszewski. Zamieszkał on na plebanii, mieszczącej się przy ul. Dolnej 37¹⁰. Ksiądz Tomaszewski odprawiał nabożeństwa w kaplicy Kościoła ewangelicko-augsburskiego, znajdującej się przy ul. Poznańskiej 25. Korzystano z tej kaplicy do 1967 r.¹¹

Proboszcz Tomaszewski był bardzo zaangażowany w życie parafii. Za jego kadencji regularnie odbywały się lekcje religii dla poszczególnych grup wiekowych, został zorganizowany chór cerkiewny, prowadzony był dialog z luteranami i z innymi związkami wyznaniowymi istniejącymi wówczas w mieście nad Brdą, podejmowane były liczne działania charytatywne na rzecz potrzebujących mieszkańców miasta. Ksiądz Aleksy Tomaszewski zmarł 1 stycznia 1965 r.

⁸ „Kalendarz Prawosławny” [b.m. i r.w.].

⁹ E. Alabrudzińska, *Mniejszości wyznaniowe...*, s. 101.

¹⁰ „Kronika parafialna”.

¹¹ „Kalendarz Prawosławny”.

Pośmiertnie otrzymał tytuł Wielkiego Obywatela Bydgoszczy i medal dla zasłużonych bydgoszczan.

Po śmierci księdza Tomaszewskiego proboszczem parafii bydgoskiej został ksiądz Włodzimierz Panfien. Otrzymał on od władz miasta mieszkanie przy ul. 1 Maja 32. W pracy księdzu proboszczowi pomagał diakon Włodzimierz Jakubowski. W 1967 r. w parafii odbyła się wizytacja arcybiskupa Jerzego, ordynariusza diecezji łódzko-poznańskiej. W związku ze zburzeniem kaplicy przy ul. Poznańskiej (1967 r.) nabożeństwa parafialne zaczęto odprawiać w salce ekumenicznej Kościoła polskokatolickiego przy ul. Śniadeckich 25. Salka ta w 1969 r. została poświęcona przez arcybiskupa Aleksego Znosko. Z salki, pełniącej rolę kaplicy prawosławnej, korzystano do 1980 r.¹²

W 1969 r. nowym proboszczem parafii został ksiądz prot. Anatol Kuczyński, który sprawował swoją funkcję do 1971 r. Po księdzu Kuczyńskim przez trzy miesiące parafią kierował ksiądz Włodzimierz Jakubowski, gdyż po tym okresie został on dekretem biskupa przeniesiony do Poznania. Po księdzu Jakubowskim

Fotografia 1.
Cerkiew prawosławna p.w. św. Mikołaja,
ul. Trybunalska

przewodnictwo w parafii objął ksiądz Anatol Fiedorow. Nowy proboszcz dużą wagę przywiązywał do rozwoju różnych form życia religijnego. Za jego probostwa systematycznie odbywała się katechizacja dzieci i młodzieży, organizowane były liczne pielgrzymki parafialne do Jabłonnej i Grabarki. Ożywieniu uległ dialog z luteranami, polskokatolikami, metodystami i rzymskokatolikami. Po raz pierwszy parafianie i proboszcz uczestniczyli w modlitwach z okazji Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan. Pod przewodnictwem proboszcza była prowadzona szeroka działalność charytatywna, obejmująca potrzebujących bez względu na przynależność wyznaniową.

Od 1981 r. proboszczem został ks. Paweł Minajew. Za jego kadencji uzyskano zgodę i rozpoczęto adaptację

¹² Ibidem.

byłego spichlerza przy ulicy Trybunalskiej (po zmianie nazwy Nowy Rynek 4) na cerkiew. Oglądu budynku dokonał arcybiskup Sawa, zwierzchnik Kościoła Prawosławnego w RP. Adaptacja została zakończona w 1982 r. Dnia 20 lutego 1982 r. parafię wizytował ks. biskup Szymon, obecny zwierzchnik diecezji łódzko-poznańskiej. Odprawił on mszę świętą w zaadaptowanym obiekcie sakralnym oraz dokonał konsekracji kościoła. Władze miasta w marcu 1985 r. przekazały proboszczowi akt użytkowania obiektu sakralnego. Proboszcz Paweł Minajew za zasługi dla parafii od władz kościelnych otrzymał najwyższe odznaczenie Kościoła prawosławnego w Polsce, order Marii Magdaleny (trzeciego stopnia). Swoją funkcję ksiądz Minajew sprawował do końca swego życia (zmarł 3 października 1986 r.)¹³.

Po śmierci ks. Minajewa przez kilka miesięcy parafię bydgoską obsługiwali proboszczowie z Torunia i Włocławka. Od czerwca 1987 r. proboszczem parafii został ks. Jarosław Dymitruk, pełni on też funkcję dziekana diaconatu bydgoskiego, kapelana wojskowego, więziennego i szpitalnego. W 1991 r. parafia otrzymała potwierdzenie przyjęcia cerkwi w posiadanie wieczyste. Pod koniec 1999 r. ks. proboszcz i parafianie czynnie uczestniczyli w obchodach 2000 lat chrześcijaństwa zorganizowanych przez Kościół ewangelicko-augsburski w Bydgoszczy.

Od 2000 r. w kościele prawosławnym są prowadzone różne prace remontowe, m.in.: wzmocnienie stropów, wymiana części dachówek, założenie rynien, ocieplenie budynku, wymalowanie wnętrza. W kosztach remontowych współuczestniczył Urząd Miasta Bydgoszczy. Większość środków finansowych pochodziła z funduszu kościelnego. Obecny proboszcz organizuje i przewodniczy spotkaniom dekanatu. Dekanat bydgoski obejmuje parafię bydgoską, toruńską, włocławską oraz filie w Grudziądzu i Aleksandrowie Kujawskim. Każdego roku proboszcz i parafianie biorą czynny udział w Tygodniu Modlitw o Jedność Chrześcijan¹⁴.

Proboszczem parafii bydgoskiej p.w. św. Mikołaja od 1987 r. jest ksiądz Jarosław Dymitruk. Budynek cerkwi mieści się w Bydgoszczy przy Nowym Ryнку, zaś kancelaria parafialna przy ul. Chodkiewicza 15/4. Obecnie parafia liczy stu wyznawców. Wierni zamieszkują w Bydgoszczy (najwięcej osób), w Kamieniu Krajeńskim, Sępólnie Krajeńskim, Solcu Kujawskim i w Nakle. Parafianie są w różnym wieku, najczęściej są to całe rodziny, od pokoleń wyznające prawosławie. Obowiązkiem parafian jest uczestnictwo we mszy świętej, która jest odprawiana w każdą niedzielę o godzinie 10.00 w kościele p.w.

¹³ „Kronika parafialna”.

¹⁴ Informacje od księdza proboszcza Jarosława Dymitruka.

św. Mikołaja. Oprócz niedzielnej mszy świętej w każdą sobotę o godzinie 17.00 odprawiane jest nabożeństwo zwane nieszporami. Nabożeństwo swoją obecnością wzbogaca chór kościelny. W każdą sobotę o godzinie 18.00 odbywa się nauka religii dla dzieci młodszych. Młodzież i dzieci starsze mają lekcje religii w niedzielę o godzinie 13.00. Udział parafian w nabożeństwie i mszy świętej jest niesystematyczny, co w pewnym stopniu wynika z zamieszkiwania wielu parafian w znacznej odległości od kościoła. Około połowa wiernych uczestniczy w cosobotnim nabożeństwie i w każdą niedzielę we mszy świętej.

Nabożeństwa liturgiczne w parafii, tak jak w całym Kościele prawosławnym w Polsce, odprawiane są według kalendarza juliańskiego. Główne nabożeństwo w czasie Bożego Narodzenia (7 i 8 stycznia) i Wielkanocy odprawiane jest w języku starocerkiewnym, zgodnie z obowiązującym prawem kościelnym.

W parafii działa biblioteka zaopatrzona w różne książki o tematyce religijnej, czasopisma prawosławne, płyty i kasety z treściami religijnymi. Przy parafii jest też sklepik cerkiewny, w którym można kupić świece liturgiczne, krzyżyki, śpiewniki, różne publikacje o prawosławiu w języku polskim i rosyjskim. W pomieszczeniach „piwnicznych” cerkwi odbywają się spotkania dla małżonków, młodzieży, dzieci i seniorów. Parafianie, wspólnie z wyznawcami Kościoła katolickiego i Kościoła luterńskiego, uczestniczą w wigilijnym dziele pomocy dzieciom „Eleos”, a także włączają się do kolekt przeznaczonych na pomoc innym parafiom prawosławnym i pomoc w związku z klęskami żywiołowymi.

Wierni uczestniczą w corocznych pielgrzymkach do góry Grabarka, organizowanych przez proboszcza, czytają czasopisma prawosławne¹⁵: „Wiadomości Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego”, „Cerkiewny Ziestnik”, „Przegląd Prawosławny”.

Kościół ewangelicko-augsburski

Parafia bydgoska została utworzona 22 lutego 1922 r.¹⁶ W tym dniu odbyło się spotkanie, w którym uczestniczyło około 20 osób. Miało ono miejsce w mieszkaniu dyrektora Karola Brauera przy ul. Jagiellońskiej 64, na którym to powołano Polski Zbór Ewangelicki pod administracją ks. kapelana Mamicy. On też przez trzy lata sprawował opiekę duszpasterską nad zbozem. Prezesem Kolegium zboru był Stanisław Miller, a jego członkami dyrektor Jerzy Koziół,

¹⁵ Informacje od księdza proboszcza Jarosława Dymitruka.

¹⁶ E. Alabrudzińska, *Mniejszości wyznaniowe...*, s. 81.

dyrektor Roman Kleindienst, Emil Bleszyński, Zygmunt Weik i Maria Gerková. Pierwsze nabożeństwo w języku polskim odprawił ksiądz Józef Mamica w dniu 26 marca 1922 r. w kościele staroluterskim przy ul. Poznańskiej 13 i odtąd były odprawiane regularnie raz w miesiącu. Erygowanie zboru miało miejsce w 1924 r. Parafia bydgoska nawiązała kontakt z Konsystorzem w Warszawie i dopiero z dniem 1 marca 1925 r. weszła formalnie w skład Kościoła ewangelicko-augsburskiego. Została włączona do diecezji poznańsko-pomorskiej, którą kierował ksiądz G. Manitius¹⁷.

W 1924 r. nabożeństwa parafii bydgoskiej odbywały się w kościele staroluterskim lub w auli Gimnazjum Klasycznego przy pl. Wolności pod przewodnictwem ks. Józefa Mamicy, kapelana wojskowego. W latach 1924-1925 wydawano biuletyn „Wiadomości Kościelne Polskiego Zboru Ewangelickiego”. Parafianie zabiegali o stałego duszpasterza, którego udało im się pozyskać w marcu 1925 r. Został nim ks. Jan Schlafke. Ksiądz ten został wprowadzony w urząd administratora przez seniora Gustawa Manitiusa podczas uroczystego nabożeństwa, które odbyło się w Niedzielę Palmową 1925 r. Od tego czasu strukturę bydgoskiej parafii można uznać za ukształtowaną. Władzami parafii byli: pastor-administrator (dopiero od 1937 r. został proboszczem), Kolegium Kościelne (od 1936 r. Rada Kościelna) i Zebranie Parafialne. Przez pewien okres zbor w Bydgoszczy prawdopodobnie posiadał strukturę foliału, nie miał własnego proboszcza pochodzącego z wyboru. Parafię obsługiwali duchowni wyznaczani przez Konsystorz, mieli oni uprawnienia proboszcza. Kolegium Kościelne sprawowało ogólny zarząd nad sprawami kościelnymi. Do zadań Kolegium należało: przygotowanie wyboru proboszcza, nadzór nad moralnością chrześcijańską w parafii, prowadzenie ksiąg parafialnych, działalność charytatywna, dozór nad szkolnictwem, zarząd majątkiem kościelnym¹⁸. Kolejnymi prezesami przedwojennego Kolegium Kościelnego byli: Stanisław Miller (1922-1924), Leon Wawrzekiewicz (1924), Karol Brauer (1925), A. Schneider (1926), Karol Kluck (1933-1934), Kazimierz Nehring (1937) i Leon Gundlach (1938-1939)¹⁹.

Pierwszym administratorem parafii ewangelickiej w Bydgoszczy był ks. Jan Schlafke. Administrował on w latach 1925-1926. Po ks. Schlafke przewodnictwo w parafii objął ksiądz Waldemar Galster. Administrował on w latach 1926-1929. Był on pierwszym polskim proboszczem. W latach 1929-1930 obo-

¹⁷ J. Domasłowski, *Osiemdziesięciolecie Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Bydgoszczy 1922-2002*, Bydgoszcz 2002, s. 82-83.

¹⁸ E. Alabrudzińska, *Mniejszości wyznaniowe...*, s. 82-85.

¹⁹ J. Domasłowski, *Osiemdziesięciolecie...*, s. 17-18.

wiązki administratora pełnił ksiądz Jerzy Kahane. Do 1932 r. parafia bydgoska znajdowała się najprawdopodobniej w diecezji poznańsko-pomorskiej, którą administrował Gustaw Minitius²⁰.

W latach 1932-1939 obowiązki duchownego pełnił ks. Waldemar Preiss. W marcu 1936 r. wikariuszem nieordynowanym w zborze bydgoskim został Ryszard Trenkler, który 25 października 1936 r. został ordynowany w Warszawie, a rok później wybrany na proboszcza w Toruniu. Współpraca pastorów z Radą Kościelną zboru bydgoskiego przebiegała na ogół harmonijnie²¹. Na przełomie lat 1938 i 1939 zostały wyznaczone granice parafii bydgoskiej. Parafia Kościoła ewangelicko-anglikańskiego w Bydgoszczy obejmowała: miasto Bydgoszcz, powiat bydgoski, południową część powiatu świeckiego, powiat sępoliński, wyrzyski, chodzieski, wągrowiecki, żniński, szubiński, mogileński, inowrocławski, miasto Inowrocław²².

W 1925 r. parafia bydgoska zakupiła od Społeczności Ewangelickiej lokal przy ul. Libelta 8 (po zmianie numeracji ul. Libelta 4), w którym dotychczas mieści się dom zborowy, kancelaria i mieszkanie pastora. Podstawowymi źródłami dochodów zboru były składki parafialne, kolekty i opłaty za posługi kościelne, subwencje od Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP). Duże obciążenie finansowe parafii bydgoskiej stanowił dług zaciągnięty przy zakupie domu zborowego. Niedobory budżetowe Rada Kościelna pokrywała z dochodów z urządzanych imprez. Zbór bydgoski podejmował różną działalność i wykazywał dużą troskę o rozwój życia religijnego wiernych. W czasie nabożeństw śpiewał chór, grano na organach. Świąteczne nabożeństwa na ogół odprawiali księża zamiejscowi. Już w 1926 r. odbywały się nabożeństwa dla dzieci i młodzieży do lat 14. Działała też tzw. szkołka niedzielna – było to nabożeństwo dla dzieci przedszkolnych i pierwszych trzech klas szkoły podstawowej, połączone z nauczaniem katechizmu. Młodzież szkół średnich miała religię. Wszystkie dzieci objęte były również nauką confirmacyjną. Utworzono kilka stowarzyszeń. W 1927 r. ksiądz Glaster zorganizował Towarzystwo Ewangelickie, działało Koło Pań. Organizowano wieczorki towarzyskie, wycieczki, zapraszano pastorów ewangelickich z innych krajów. W 1926 r. utworzono Stowarzyszenie Polskiej Młodzieży Ewangelickiej – młodzież gimnazjalna, studiująca i pracująca. Młodzież bydgoska współpracowała z podobnymi towarzystwami Wielkopolski i Pomorza²³.

²⁰ E. Alabrudzińska, *Mniejszości wyznaniowe...*, s. 85.

²¹ Ibidem, s. 86.

²² Ibidem, s. 87.

²³ Ibidem, s. 88-89.

W dniach 21-22 stycznia 1934 r. odbył się w Bydgoszczy pierwszy „Dzień Młodzieży”, na który zaproszono grupy z Torunia, Grudziądza i Poznania. Impreza ta została połączona z obchodami ósmej rocznicy powstania Stowarzyszenia Polskiej Młodzieży Ewangelickiej w Bydgoszczy. W „Dniu Młodzieży” odprawiono nabożeństwa, głoszono referaty, były dyskusje, część towarzyska i kolacja na 70 osób. Drugi zjazd młodzieży ks. Waldemar Preiss urządził w Toruniu w 1935 r., trzeci w dniach 28-29 czerwca 1936 r. w Bydgoszczy. W latach 30. bydgoska parafia ewangelicko-augsburska pełniła funkcję terenowego ośrodka pracy religijno-społecznej, oddziałującego na wszystkie inne parafie Wielkopolski i Pomorza. Od 1934 r. w parafii bydgoskiej był wydawany dwutygodnik „Przegląd Ewangelicki” (od lipca 1937 r. „Przegląd Ewangelicki” był tygodnikiem), redagowany przez księdza Preissa.

Kościół ewangelicko-augsburski był lojalny wobec Polski. W rocznice państwowe, m.in. 3 maja, 11 listopada, odprawiano uroczyste nabożeństwa. Dnia 16 maja 1935 r. odbyło się w kościele przy ul. Poznańskiej nabożeństwo żałobne w intencji Józefa Piłsudskiego, w którym wzięli udział uczniowie ewangelicy. Władze bydgoskie udzielały poparcia Kościołowi ewangelicko-augsburskiemu. Polska parafia ewangelicko-augsburska w Bydgoszczy stanowiła społeczność liczebnie niewielką, jej znaczenie było niewspółmierne do liczby członków. Ewangelicy augsburscy byli w Bydgoszczy jedyną czysto polską grupą ewangelicką, prężną organizacyjnie i bardzo otwartą na zewnątrz²⁴. Wyznawcy Kościoła ewangelicko-augsburskiego nie poddawali się germanizacji, wielu zginęło w obozach i więzieniach, nie chcąc wyprzeć się polskiej narodowości. Ksiądz Waldemar Preiss przebywał w więzieniach w Gdańsku i Bydgoszczy, w obozach koncentracyjnych w Stutthofie, Sachsenhausen, Dachau. Wrócił do Bydgoszczy w lipcu 1945 r.²⁵

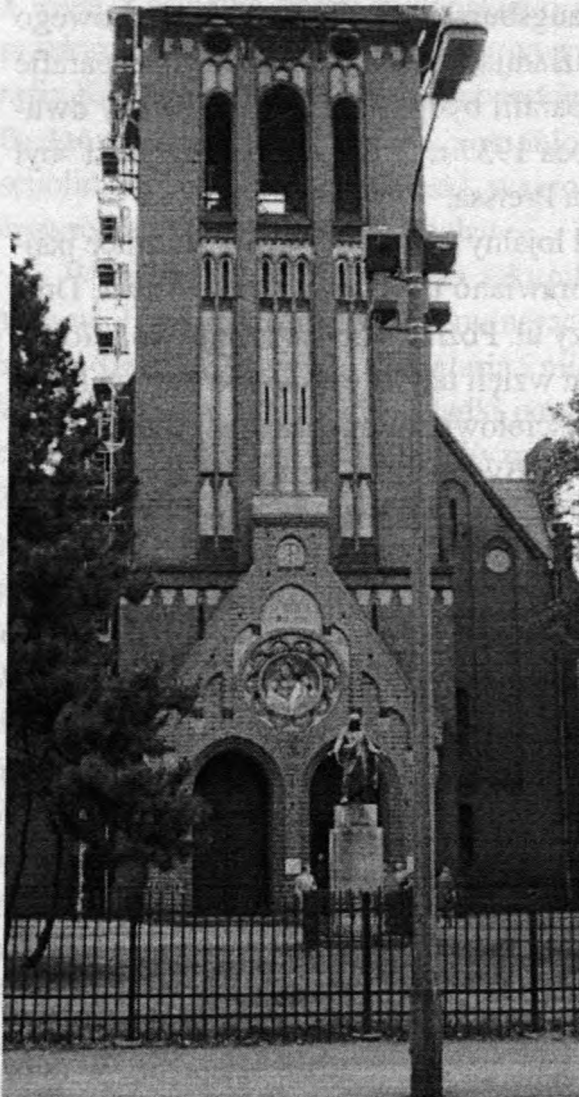
Do reorganizacji życia ewangelickiego w Bydgoszczy przystąpiono w marcu 1945 r. Wówczas to przedstawiciele luteranckich wyznawców zorganizowali zebranie w sublokatorskim pokoju państwa Nehringów przy ul. Śniadeckich 25. Na zebraniu tym sformułowano wniosek o przyznanie parafii bydgoskiej jednego z kościołów pounijnych i od razu złożono go w Zarządzie Miejskim. W dniu 10 maja 1945 r. dawny wikariusz bydgoski i proboszcz w Toruniu, ksiądz Ryszard Trenkler, zwołał zebranie organizacyjne, na którym powołano i ustalono skład Tymczasowej Rady Kościelnej. Przewodniczącym i sekretarzem Rady został Kazimierz Nehring, zastępcą przewodniczącego – Paweł Santarius i Karol

²⁴ Ibidem, s. 90-94.

²⁵ Ibidem, s. 96.

Kluck, skarbnikiem – Gustaw Sznajder, a gospodarzem – Gustaw Cymer. Od 7 sierpnia nowym prezesem Rady Kościelnej został Zygmunt Czarniecki²⁶.

Pierwsze powojenne nabożeństwo w Bydgoszczy odprawiono w czerwcu w dawnym kościele staroluterskim. Od września kościół staroluterski został przyznany polskiej parafii ewangelickiej, pełnił on rolę kaplicy do 1976 r., kiedy to został rozebrany ze względu na stan techniczny. Ksiądz Ryszard Trenkler opracował dla użytku wiernych śpiewnik²⁷.

Fotografia 2.

Parafia Chrystusa Zbawiciela, Kościół ewangelicko-augsburski, ul. Warszawska

Od 1 października 1945 r. na czele parafii stanął ks. Waldemar Preiss. Wkrótce ewangelicy otrzymali kościół przy ul. Warszawskiej i historyczną plebanię „farną” przy Wałach Jagiellońskich oraz prawo własności do starożytnego cmentarza staroluterskiego. Kościół wymagał remontu, ale już 9 grudnia 1945 r. świątynia została uroczystie poświęcona jako kościół Zbawiciela, lecz jeszcze w latach 1946-1947 prowadzono liczne prace remontowe. W związku z brakiem duchownych ks. Preiss zajmował się nie tylko parafią bydgoską, ale był także delegatem konsystorza na Dolnym Śląsku w latach 1947-1952, bezpośrednio administrował 10 parafii, pełnił obowiązki seniora diecezji wrocławskiej. W swojej pracy duszpasterskiej i parafialnej ks. Preiss korzystał z pomocy wikariuszy i osób świeckich. W Bydgoszczy zastępowali go wikariusze – studenci teologii Alfred Figaszewski (1949 r.) i Edward Busse (1950-1951) oraz absolwent teologii Jerzy Otello (1951 r.)²⁸.

Spośród grona współpracowników świeckich na szczególną uwagę

²⁶ J. Domaśłowski, *Osiemdziesiąt lat...*, s. 37, 40-56.

²⁷ Ibidem, s. 40.

²⁸ Ibidem, s. 41.

zasługują powojenni kuratorzy parafialni: Eugeniusz Szulc (1947-1950), Hubert Wolfram (1950-1952), Alfred Czenczer (ponad 20 lat). Kolejnymi kuratorami byli: Jan Płoszek, Paweł Billert, Henryk Najdek, Ilona Cymmer i Paweł Płoszek. Pod nieobecność proboszcza parafią bydgoską opiekował się także ks. Ryszard Trenkler z Torunia. W latach 1945-1946 liczba parafian wzrosła z 80 do 220, a w roku następnym było już ich 350.

W parafii podejmowano różne formy działalności. Odrodziło się Stowarzyszenie Polskiej Młodzieży Ewangelickiej i chór. Prowadzono szkołkę niedzielną, w której w latach 1945-1946 pracowali pastorowa Preissowa, prof. Ismer i p. Sachsowa. Odbywały się nauki confirmacyjne, godziny biblijne. Działała biblioteczka parafialna. Do życia parafialnego powróciły zebrania, wycieczki, imprezy towarzyskie i sportowe. W czerwcu 1947 r. Rada Parafialna podjęła uchwałę o likwidacji cmentarzy przy ul. Jagiellońskiej i Szubińskiej²⁹.

Lata 1950-1960 to dalsza intensyfikacja życia parafialnego i wzrost liczby wiernych. W niedzielę 18 maja 1951 r. odbył się koncert muzyki religijnej z udziałem chóru parafii toruńskiej pod dyрекcją ks. seniora Trenklera, kwartetu męskiego, tria muzycznego oraz solowych występów skrzypcowych, wiolonczelowych i organowych. Podczas koncertu muzyki religijnej wystąpił prof. Recht siegiel, rektor Państwowej Szkoły Muzycznej z Wrocławia.

Trzy nabożeństwa wielkopiątkowe w 1951 r. odprawił ks. dr Wiktor Niemczyk z Warszawy. Tego roku confirmowano 27 osób, a od 31 października do 4 listopada zorganizowano Tydzień Misyjny. W 1952 r. oprócz szkołki niedzielnej działa komisja młodzieżowa, komisja charytatywna i chór. Confirmowanych zostało 49 osób. W 1953 r. ukazuje się „Kalendarz Ewangelicki” opracowany przez księdza Preissa oraz „Mały katechizm” Marcina Lutra i podręcznik do nauki confirmacyjnej, wznowione zostają *Historie Kościoła* ks. Andrzeja Buzka. Dnia 26 września 1954 r. parafia uczestniczyła w uroczystościach Złotych Godów Anny i Józefa Białoniów, przedwojennych działaczy parafialnych. W 1954 r. wznowiono modlitewnik autorstwa ks. seniora Aleksandra Schoenaicha. W tym też roku miała miejsce wizytacja biskupia. Odbyła się ona w Święto Żniw, 3 października, przybył na nią biskup Karol Kotula. Uroczystość poprzedziła tygodniowa ewangelizacja. W niedzielę odprawiono nabożeństwo dla dzieci w kaplicy przy ul. Poznańskiej oraz uroczyste nabożeństwo główne, w którym uczestniczyło kilkaset osób i śpiewał chór pod dyрекcją E. Sachsa. Od 9 do 11 grudnia 1955 r. miała miejsce ewangelizacja z okazji 10. rocznicy poświęcenia kościoła, z udziałem księdza seniora Ryszarda Trenklera i ks. Waldemara Lucera. W latach 1950-1955 odprawiano 120-130 nabożeństw rocznie, frek-

²⁹ Ibidem, s. 42.

wencja wahała się od 150 osób w zwykłą niedzielę do 500-600 osób w wielkie święta (niektórzy parafianie mieli ponad 100 kilometrów do swojej świątyni). Rok 1956 zaznaczył się w życiu parafii kilkoma wydarzeniami. W dniu 11 marca odbył się uroczysty obchód jubileuszu 25-lecia ordynacji ks. seniora Waldemara Preissa, a 5 czerwca nabożeństwo konfirmacyjne. W październiku 1956 r. uroczystie obchodzono 10-lecie pracy bydgoskiego organisty prof. Emila Ismera. Z tej okazji odbył się koncert muzyki religijnej z udziałem prof. Leona Batora z Torunia, solistów i chóru parafialnego. W 1959 r. w parafii bydgoskiej ma miejsce kilka wydarzeń. W Niedzielę Palmową odbył się koncert organisty prof. Leona Batora i Emila Ismera. W dniu 11 października w służbę duszpasterską został wprowadzony syn proboszcza ks. Waldemar Preiss junior. Jesienią 1959 r. figura Chrystusa została przeniesiona na obecne miejsce. Podjęto próby zaktywizowania młodzieży. W tym celu utworzono Wydział Młodzieży z Bożeną Preissową jako przewodniczącą. Prowadzenie sekcji studenckiej powierzono Irenie Andrejew³⁰.

Lata 60. przynoszą spadek liczby wiernych, spowodowany emigracją ludności pochodzenia niemieckiego. W 1962 r. obchodzono 30-lecie pracy duszpasterskiej proboszcza, 40-lecie istnienia zboru, zakończono proces organizacji stacji kaznodziejskiej w Sępólnie Krajeńskim³¹. Dnia 31 października i 7 listopada 1965 r. odbyły się nabożeństwa i akademia reformacyjna poświęcone 550. rocznicy męczeńskiej śmierci Jana Husa. W kwietniu 1966 r. miały miejsce obrady zgromadzenia diecezjalnego, a w czerwcu uroczyste nabożeństwo z okazji 1000-lecia państwa polskiego i chrztu Polski. W maju 1969 r. z inicjatywy ks. Waldemara Preissa w Bydgoszczy powstał Wojewódzki Oddział Polskiej Rady Ekumenicznej. Uroczyste nabożeństwo ekumeniczne odbyło się 31 sierpnia, w 30. rocznicę wybuchu II wojny światowej. Zebrało się 6 duchownych i ponad 400 wiernych, kaznodzieją był ksiądz Preiss. Ewangelizacja odbywająca się w dniach 25-27 kwietnia 1969 r. pod hasłem „Praca laików” miała charakter ekumeniczny. Przewodził jej miejscowy proboszcz, gościnnie wystąpił ks. Tomasz Bruell z Cieszyna³².

Lata 70. w życiu parafii zaznaczają się wzmożoną działalnością ekumeniczną. Już w styczniu 1970 r. zorganizowano ekumeniczne nabożeństwa z okazji Tygodnia Modlitwy, a 11 października akademię ekumeniczną z okazji 400. rocznicy ugody sandomierskiej, jednajęcej polskie Kościoły protestanckie. W styczniu 1971 r. odbyło się nabożeństwo kończące Tydzień Modlitw

³⁰ J. Domasłowski, *Osiemdziesiątolecie...*, s. 43-46.

³¹ Ibidem, s. 47.

³² Ibidem, s. 48-49.

o Jedność Chrześcijan. W dniu 21 maja 1978 r. odbyła się uroczystość ekumeniczna z udziałem ks. prof. Mikołaja Lenczewskiego, przedstawiciela metropolity Bazylego, który z księżmi z Bydgoszczy i Torunia odprawił w kościele Zbawiciela prawosławne nabożeństwo. Dnia 11 grudnia 1973 r. parafię obiegła smutna wiadomość, w tym dniu nagle zmarł ks. Waldemar Preiss w swoje 65. urodziny. To odejście oznaczało całkowitą zmianę stylu pracy parafialnej. Administratorem z urzędu został ks. senior Edward Dietz z Sopotu, a od 1974 r. ks. Tadeusz Narzyński. W 1976 r. rozebrano kaplicę przy ul. Poznańskiej z powodu złego stanu technicznego. W dniu 17 grudnia 1978 r. pod przewodnictwem Janiny Preiss odbyło się nabożeństwo adwentowe, przybyło 60 osób³³.

Lata 80. w życiu parafian wyróżniają się ożywionymi kontaktami z ewangelikami z terenu Niemiec i Holandii. W dniu 9 października 1983 r. w kościele Zbawiciela koncertuje chór z kościoła św. Szczepana w Düsseldorfie, a 3 czerwca 1984 r. chór „Con Spirito” z miejscowości Dixperllo z Holandii. Dnia 26 września 1984 r. parafia gościła H. J. Noelle, generalnego sekretarza Funduszu Bratniej Pomocy im. Gustawa Adolfa. Dzięki środkom finansowym tej organizacji odnowiono kościół i kaplicę cmentarną. Smutnym wydarzeniem dla parafian była śmierć w dniu 22 marca 1980 r. wieloletniego organisty i kierownika chóru, prof. Emila Ismera. W 1983 r. miały miejsce kolejny już raz obrady zgromadzenia diecezjalnego, podczas którego pożegnano odchodzącego na emeryturę ks. Edwarda Dietza z Sopotu³⁴.

Lata 90. zaznaczają się w życiu parafii licznymi wydarzeniami i ożywioną modlitewnością. W latach 1991-1999 bydgoscy ewangelicy, poza nabożeństwami niedzielными i świątecznymi, zbierają się często i chętnie na wspólnej modlitwie i nabożeństwie przy bardzo różnych okazjach, np. Dnia Modlitwy Kobiet, z myślą o chorych parafianach, 50. rocznicy powstania Rady Kościoła. W dniu 9 maja 1993 r. parafia gościła VII Zjazd Chórów Kościelnych Diecezji Pomorsko-Wielkopolskiej. Na tę uroczystość przybyli bp Michał Warczyński z Sopotu, ks. Marek Łoskot z Włocławka i ks. Jerzy Molin z Torunia. We wrześniu 1993 r. w kościele Zbawiciela odbył się festiwal muzyki dawnej, podczas którego chór Ars Nova Ensemble z Berlina wykonał psalmy kompozytorów protestanckich. W kwietniu 1996 r. w ramach obchodów 650-lecia Bydgoszczy odprawiono w kościele Zbawiciela nabożeństwo polsko-niemieckie, zaś 28 października tegoż roku uroczyste nabożeństwo z okazji pierwszej rocznicy Ewangelickiego Duszpasterstwa Wojskowego w Pomorskim Okręgu Wojskowym. W dniach 11-12 października 1997 r. odbyły się uroczystości z okazji

³³ Ibidem, s. 50-52.

³⁴ Ibidem, s. 53.

rocznicy poświęcenia kościoła. Dnia 29 marca 1998 r. kościół Zbawiciela był miejscem ekumenicznego nabożeństwa Światowego Dnia Modlitwy Kobiet, w którym uczestniczyły przedstawicielki z Kościoła metodystycznego i rzymskokatolickiego. Dnia 4 grudnia 1999 r. w świątyni Zbawiciela miało miejsce nabożeństwo inaugurujące diecezjalne obchody roku 2000 – jubileuszu wcielenia Syna Bożego. Na uroczystość przybył biskup Kościoła Jan Szarek, biskup diecezji mazurskiej ks. Rudolf Bażanowski i księża rzymskokatolicy oraz z Kościoła Polskiej Rady Ekumenicznej, przedstawiciele miejskich władz i Pomorskiego Okręgu Wojskowego³⁵.

W parafii w latach 90. następują zmiany w obsadzie stanowisk kościelnych. Dnia 15 listopada 1992 r. wybrano nową radę parafialną, komisję rewizyjną i delegata do synodu diecezjalnego. W dniu 7 czerwca 1998 r. wybrano na proboszcza ks. Marka Łoskota z Włocławka. Uroczyste wprowadzenie w urząd odbyło się 30 stycznia 1999 r. Wprowadzenia dokonał biskup diecezji pomorsko-wielkopolskiej ks. Michał Warczyński z Sopotu, w asyście ks. radcy Andrzeja Mendroka z Konina i naczelnego kapelana Wojska Polskiego ks. Jana Hausego z Warszawy. Od 2000 r. parafia bydgoska ma wikariusza – ks. Marcina Makulę, który pełni też obowiązki kapelana Międzynarodowego Korpusu Północny Wschód w Szczecinie, a od września 2000 r. jest kapłanem Pomorskiego Okręgu Wojskowego³⁶.

Obecnie parafia liczy 460 osób, w tym około 20% to parafianie zamiejscowi, głównie z miejscowości: Solec Kujawski i Białe Błota. Czterech wiernych jest członkami Związku Niemieckiego. Średnia wieku parafian wynosi 38-44 lata. Dużą grupę parafian tworzą młodzież i młode małżeństwa. Na codzienne nabożeństwa uczęszcza około 30% parafian³⁷. Zbór bydgoski prowadzi szeroki dialog z bratnimi wyznaniem: z prawosławiem, metodystami, rzymskokatolikami i polskokatolikami. Przejawia się to we wspólnych sesjach naukowych na temat szerzenia Ewangelii w Bydgoszczy. Sesje te odbywają się dwa razy w roku w kościele Zbawiciela przy ul. Warszawskiej 13.

Parafianie angażują się w różne formy działalności kościelnej. Od 1999 r. działa chór kościelny, jego dyrygentem jest Karol Marcinkowski. Chór koncertuje w wielu miastach naszej ojczyzny, a także poza granicami kraju. Od 2000 r. działalność wzmocniło Bydgoskie Koło Pań, organizuje ono spotkania religijno-towarzyskie w każdym tygodniu. Swoją działalność prowadzi także Towarzystwo Seniorów – w pracy skupia się przede wszystkim na potrzebach osób

³⁵ Kronika Parafialna K. A.-E. w Bydgoszczy.

³⁶ J. Domasłowski, *Osiemdziesięciolecie...*, s. 55.

³⁷ Informacje od ks. M. Łoskota.

starszych. Bardzo liczne inicjatywy podejmuje młodzież parafialna – organizuje i prowadzi spotkania biblijno-modlitewne, kolonie i półkolonie, klub przykościelny. Dzięki staraniom młodych wyznawców dużo dzieci i młodzieży wyjeżdża na wakacje do różnych krajów; w ubiegłym roku było to 100 osób (dzieci, młodzież szkolna, studenci). Młodzież ma swój zespół muzyczny. Młodzi ludzie spotykają się w soboty o godzinie 12.00. Duże zaangażowanie parafian zostało dostrzeżone przez władze bydgoskie, które w 2003 r. sfinansowały nocną iluminację parafialnego kościoła Zbawiciela.

Parafia posiada własną kaplicę cmentarną. Siedzibą proboszcza jest plebania przy ul. Wały Jagiellońskie 14. Biuro parafialne mieszczące się w plebanii jest czynne we wtorki, środy i piątki. Lekcje religii odbywają się we wtorki w godzinach 16.00-19.00 i w soboty w godz. 11.00-13.00. Proboszcz obsługuje także filię w Sępólnie Krajeńskim. W filii nabożeństwa odprawiane są w ostatnie niedziele miesiąca o godzinie 13.00, oraz w Wielki Piątek, pierwsze święto Wielkiej Nocy i w pierwsze święto Narodzenia Pańskiego o godzinie 10.00. Według informacji księdza proboszcza, parafianie korzystają systematycznie z dwutygodnika „Zwiastun Ewangelicki”.

Kościół Adwentystów Dnia Siódmego

Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Bydgoszczy został założony w roku 1901 przez niemieckiego kaznodzieję Alfreda Jasche. Pierwszymi wyznawcami byli Niemcy, wywodzący się głównie z luteranizmu. Zbór bydgoski wchodził w skład Unii Niemieckiej Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego, a w jej ramach przynależał do Zjednoczenia Wschodnio-Niemieckiego. Został zarejestrowany na podstawie pruskiego prawa o stowarzyszeniach z dnia 11 marca 1850 r.³⁸ W 1919 r. pastorem zboru bydgoskiego został Szwajcar Paweł Bridde. Swoją działalność pastor Bridde ukierunkował na pracę misyjną wśród Polaków i organizowanie centralnego wydawnictwa kościelnego, pod nazwą „Poliglot”. Już w 1920 r. wydawnictwo rozpoczęło swą działalność. Początkową rolą wydawnictwa było sprowadzanie specjalistycznej literatury adwentystycznej z Międzynarodowego Towarzystwa w Hamburgu.

Przez kolejne 11 lat Bydgoszcz pełniła rolę centralnego ośrodka kościelnego w kraju. W 1921 r. w Bydgoszczy odbył się pierwszy zjazd całego duchowieństwa adwentystycznego. Na zjeździe tym przyjęto nazwę „Związek Ad-

³⁸ Cyt. za S. Pastuszewski, *Chrześcijańskie związki wyznaniowe w Bydgoszczy wobec kwestii narodowościowych i społecznych w dobie I wojny światowej*, Bydgoszcz 1990.

wentystów Dnia Siódmego”³⁹. Od tego czasu można mówić o formalnoorganizacyjnym ukonstytuowaniu się Kościoła. Zwierzchnią władzą adwentystów polskich była Północnoeuropejska Dywizja Adwentystów Dnia Siódmego w Londynie. W dniach 20-22 kwietnia 1921 r. odbyła się w Bydgoszczy Ogólnopolska Konferencja Duchownych i Pracowników Adwentystycznych. W konferencji tej uczestniczyło 20 duchownych i dziesięciu ewangelistów. Dnia 5 października 1921 r. na zjeździe organizowanym w Bydgoszczy utworzono jedną z trzech polskich diecezji – Zjednoczenie Poznańskie z siedzibą w Poznaniu⁴⁰.

Kolejny zjazd organizacyjny odbył się w dniach 6-9 października 1921 r. w sali Teatru Letniego „Elysium”. W zjeździe brało udział 24 delegatów i około trzystu wyznawców. Reprezentowali oni zjednoczenia: Polsko-Śląskie, Poznańskie, Warszawskie Pole Misyjne (niesamodzielną diecezją, podległą władzom centralnym Kościoła). Ustalono, że siedzibą władz centralnych będzie Bydgoszcz. Na przewodniczącego Kościoła wybrano amerykańskiego duchownego L. Mathe (zrezygnował on z pełnienia tej funkcji w 1922 r. z uwagi na stan zdrowia), na sekretarza Polaka A. Geislera, na skarbnika pastora R. Bridde’a. Od 1922 r. przewodniczącym Kościoła był J. Izaak, który zamieszkał w Bydgoszczy przy ul. Nakielskiej⁴¹. Sekretarzem do spraw kolportażu został H. Bigalke, a do spraw młodzieży F. Dzik⁴².

W 1925 r. w Bydgoszczy odbyły się dwa kursy: dwumiesięczny kurs teologiczny dla ewangelistów i półroczny dla trzynastu zaawansowanych kolporterów i ewangelistów. Kursy prowadził Wilhelm Landeen z USA. Kursy te stanowiły namiastkę szkoły teologicznej⁴³. Wydawnictwo kościelne w Bydgoszczy nosiło nazwę „Polyglotte”, spolszczoną w 1923 r. na „Poliglot”. Początkowo wydawnictwo mieściło się w części mieszkania P. Bridde’a przy ul. Warszawskiej 6. Od 1926 r. miało siedzibę przy ul. Nakielskiej 64. Kierownikiem wydawnictwa był Paweł Bridde, redaktorem Aleksander Geisler, będący również sekretarzem Zarządu Kościoła Adwentystycznego. W późniejszym czasie nastąpiły zmiany w kierownictwie wydawnictwa – kierownikiem został Ferdynand Breunwald, a od 1925 r. Paweł Breunwald.

Redaktorem naczelnym przez cały okres istnienia wydawnictwa w Bydgoszczy pozostał A. Geisler. Miał on do pomocy Ferdynanda Dzika i Teodora

³⁹ A. Tokarczyk, *Protestantyzm*, Warszawa 1980, s. 22.

⁴⁰ E. Alabrudzińska, *Mniejszości wyznaniowe...*, s. 110.

⁴¹ Ibidem, s. 110.

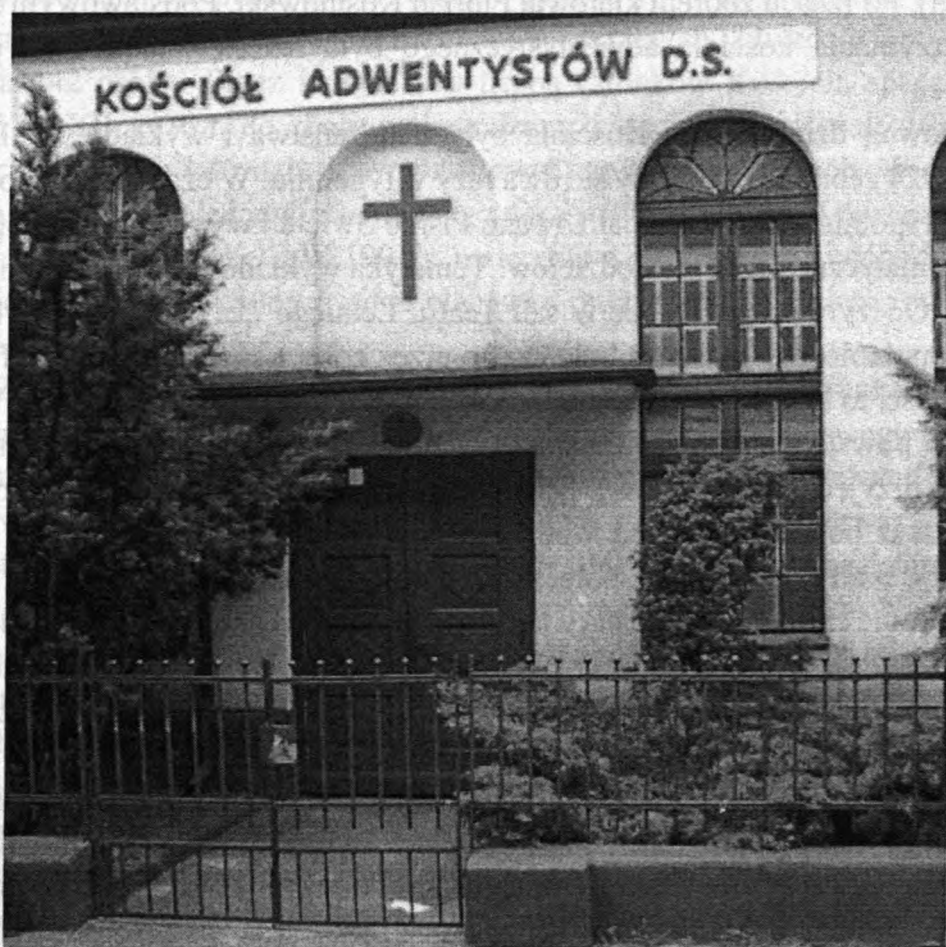
⁴² Z. Łyko, *Kościół Adwentystów Dnia Siódmego*, Warszawa 2000, s. 24-27.

⁴³ Cyt. za Z. Łyko, *Sytuacja prawna Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego*, Warszawa 1973, s. 220.

Wilka. W pierwszym okresie działalności „Poliglot” tylko sprowadzał adwentystyczną literaturę polsko- i niemieckojęzyczną z Międzynarodowego Towarzystwa w Hamburgu. Wydawanie własnej literatury w języku polskim rozpoczęto w 1921 r. Wydawano: półtoramiesięczniki „Radosne Wieści” (zastąpiony przez dwumiesięcznik „Znaki czasu”), kwartalnik „Lekcje Biblijne” i przez pewien czas pismo zborowe „Straż Syjonu”. Od 1923 r. cała polskojęzyczna literatura periodyczna wydawana była przez wydawnictwo bydgoskie, a drukowana w drukarni Dittmanna, niemieckim koncernie prasowym. W 1927 r. centralne wydawnictwo Kościoła przeniesiono do Warszawy⁴⁴.

Trudno precyzyjnie określić liczbę członków zboru bydgoskiego, bo za członków uważa się dorosłych ochrzczonych, a w nabożeństwie brali udział całe ro-

Fotografia 3.

Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, ul. Lipowa 9

⁴⁴ Ibidem, s. 112.

dziny. Kościół nie prowadził statystyk. Na pewno liczebność zboru była niewielka. Na przestrzeni lat 1921-1929 zbor adwentystyczny liczył w każdym roku kilkudziesięciu wyznawców. Liczebność zboru bydgoskiego według statystyki sporządzonej przez Komendę Policji Państwowej na miasto Bydgoszcz wynosiła w 1921 r. – 120 osób, w 1922 – 117, w 1923 – 85, w 1924 – 71, w 1925 – 68, w 1926 – 67, w 1927 – 64, w 1928 – 65 i 1929 – 63. W latach 1923-1928 w powiecie bydgoskim mieszkało 113 adwentystów⁴⁵.

W okresie 1920-1924 zbor bydgoski miał dwóch kaznodziejów. Parafianie narodowości niemieckiej byli objęci posługą kaznodziei Alfreda Lüdtkę, a narodowości polskiej – Aleksandra Geislera. Członkowie zboru w większości wywodzili się ze sfer robotniczo-rzemieślniczych. W 1924 r. przewodniczącym zboru bydgoskiego został John Izaak i funkcję tę pełnił do 1931 r. (do wyjazdu z Polski). Po Izaacu zbozem kierował Florian Kosmowski. Podstawowym źródłem utrzymania kościoła adwentystycznego była dziesięcina płacona przez wiernych⁴⁶.

Główną działalnością Kościoła były nabożeństwa i wykłady. W latach 1920-1924 zebrania odbywały się dwa razy w tygodniu. W czasie zebrania odmawiano wspólnie modlitwy, analizowano Pismo Święte i wygłaszane były pogadanki tematyczne przez kaznodziejów. Tematyka wykładów była wyłącznie religijna. Odczyty odbywały się w sali Teatru Letniego „Elysium”; cieszyły się dużą popularnością, głoszone były często przez gości z zagranicy⁴⁷. Inne formy działalności to lekcje biblijne dla młodzieży, nauka muzyki i śpiewu, chór. W roku 1925 powstała „Szkoła Sobotnia dla młodzieży i starszych” – przygotowywała do przyjęcia chrztu. Adwentyści bydgoscy silnie angażowali się w kolportaż broszur popularyzujących wiarę oraz działalność misyjną, wywarli duży wpływ w skali kraju, zaś na społeczność bydgoską minimalny⁴⁸.

Zbor nie cieszył się sympatią władz bydgoskich, był nawet podejrzany o działalność irredentystyczną na rzecz Niemiec, o zapatrywania komunistyczne, był pilnie obserwowany przez policję, a w 1927 r. odmówiono pastorowi J. Izaacowi dalszego pobytu w Bydgoszczy, co później cofnięto⁴⁹.

W 1931 r. w zborze bydgoskim powstał rozłam, zainicjowany przez Alfreda Kubego, który doprowadził do powstania w styczniu 1932 r. Autonomicznego Zboru Adwentystów Dnia Siódmego. Zbor adwentystyczny w Bydgoszczy

⁴⁵ S. Grelewski, *Wyznanie protestanckie*, Warszawa 1937, s. 635.

⁴⁶ Ibidem, s. 114.

⁴⁷ Ibidem, s. 115.

⁴⁸ Ibidem, s. 116.

⁴⁹ E. Alabrudzińska, *Mniejszości wyznaniowe...*, s. 111-117.

powrócił do równowagi dopiero w 1935 r. Informacje dotyczące działalności zboru w latach 1945-2000 są bardzo ubogie – zawarte są one jedynie w artykule *100-lecie działalności zboru w Bydgoszczy*, zamieszczonym w miesięczniku „Głos Adwentu” 1/2002 oraz w Zeszytcie Zborowym, który jest udostępniany jedynie członkom zboru. W artykule tym podano, że w latach powojennych opiekę nad zborem sprawowali: O. Niedoba, L. Geissler, K. Tomczyk, M. Knapciuk, S. Rafanowicz, E. Bereta, E. Szworak, R. Krall, J. Holeksa, G. Patzewitz, J. Janiuk, T. Matejko, W. Kwiecień, W. Nawrocki, J. Hatala, B. Maciejewski, P. Usłupski, Z. Samborski, W. Sieja, a od 2001 r. Franciszek Pellowski. Na przestrzeni lat 1945-2000 zbor bydgoski liczył kilkadziesiąt wiernych. Na dzień 31 grudnia 1964 r. w województwie bydgoskim było 222 wyznawców, w tym 141 ochrzczonych, 42 dzieci i 39 sympatyków. W tym czasie działały cztery zbory obsługiwane przez dwóch duchownych⁵⁰. W 1973 r. Kościół adwentystyczny w Bydgoszczy posiadał 5 obiektów sakralnych, a liczba wiernych wynosiła 242 osoby. Przez kolejne lata liczba członków Kościoła spadała i na dzień 31 XII 1976 r. do zboru województwa bydgoskiego należało 100 osób, 85 ochrzczonych i 15 dzieci, sympatyzowało ze zborem 20 osób. Wierni byli obsługiwani przez jednego duchownego. Istniały dwie placówki duszpasterskie i dwa obiekty sakralne⁵¹. W 1991 r. na terenie województwa bydgoskiego istniał jeden obiekt sakralny i jedna placówka duszpasterska, a liczba wiernych wynosiła 150 osób⁵².

Zbor bydgoski należy do najstarszych zborów Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce; istnieje od 1901 r. Zbor ten od początku swego istnienia miał taką samą strukturę organizacyjną jak inne zbory adwentystyczne. Organem kierowniczym była Rada Zboru, którą tworzyli starsi zboru, pierwszy diakon, sekretarz i skarbnik. Między sesjami Rady funkcję kierowniczą sprawował zarząd składający się ze starszego zboru, sekretarza i skarbnika. Naczelnym organem władzy było zebranie zborowe, czyli ogół członków obradujących pod kierownictwem duchownego starszego (ordynowanego). Do kompetencji zebrania zborowego należało: wybór zarządu i rady zboru, obsadzanie pozostałych urzędów zborowych, przyjmowanie i wyłączenie ze zboru wiernych, decyzje we wszystkich religijnych i administracyjnych sprawach zboru. W urzędach zborowych w zasadzie zasiadały osoby świeckie, religijnym przywódcą był duchowny ordynowany, który piastował w zborze najważniejszą duchowną godność⁵³.

⁵⁰ K. Urban, *Mniejszości religijne w Polsce 1945-1991*, Kraków 1994, s. 230.

⁵¹ Ibidem, s. 262.

⁵² Ibidem, s. 150.

⁵³ E. Alabrudzińska, *Mniejszości wyznaniowe...*, s. 113.

Obecnie Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Bydgoszczy liczy 100 członków stałych i wielu sympatyków. Większość wiernych to osoby w wieku dojrzałym i starszym. Od 2001 r. pastorem zboru jest Franciszek Pellowski. Siedziba Kościoła mieści się w Bydgoszczy przy ul. Lipowej 9. Wierni spotykają się obowiązkowo na sobotnich nabożeństwach o godzinie 10.00, aby wielbić Boga. Nabożeństwo sobotnie rozpoczyna się od nauczania Słowa Bożego w oddzielnych grupach dla dzieci i dorosłych według kwartalnika „Lekcje Biblijne”. Uczestnicy w czasie nauki mogą zadawać pytania, wyrażać swoje zdanie w omawianej kwestii biblijnej. Druga część nabożeństwa jest poświęcona uroczystemu Zwiastowaniu Słowa Bożego i sprawowaniu obrzędów.

Zbór bydgoski prowadzi pracę wewnątrz społeczności oraz podejmuje wiele działań na zewnątrz. Pastor w swojej pracy korzysta z pomocy starszego zboru (aktualnie tę funkcję piastuje Eugeniusz Łuszczak) i Zarządu zboru, którym kieruje Wiesław Werner, oraz korespondenta. Zbór bydgoski organizuje się i włącza w różne akcje służące pomocą nie tylko mieszkańcom grodu nad Brdą, ale i z okolic. Zbór prowadzi stołówkę dla bezdomnych, wydaje obiady w poniedziałki i czwartki w godzinach 13.00-15.00, dla 150 osób. Organizuje bezpłatne kursy rzucenia palenia tytoniu, jeden raz w tygodniu mityngi dla Anonimowych Alkoholików, kursy zdrowego odżywiania, kursy uczące umiejętności radzenia sobie ze stresem. Prowadzi terapię osób uzależnionych od narkotyków, komputera, a nawet dla uzależnionych od pieniędzy, co ostatnio miało miejsce w Inowrocławiu, Solcu Kujawskim i Białych Błotach. W tego typu działalność zaangażowani są specjaliści nie tylko ze zboru bydgoskiego, ale i z innych zborów znajdujących się w diecezji.

Kościół bydgoski prowadzi Korespondencyjny Kurs Biblijny nieodpłatnie dla wszystkich zainteresowanych. Kurs ten prowadzony jest w oparciu o zeszyty religijne „Odkrycia”. Całość Kursu Biblijnego obejmuje 30 zeszytów, w których znajdują się wyjaśnienia treści biblijnych. Miesięcznik „Znaki Czasu” ukazuje się od 1910 r. i jest to czasopismo o tematyce religijno-społecznej. Na kartach tego czasopisma omawiane są i wyjaśniane treści biblijne, a także liczne informacje dotyczące np. pochodzenia poszczególnych ksiąg biblijnych i ich autorów. W każdym numerze miesięcznika znajdują się stałe rubryki, takie jak: Punkt widzenia, O tym się mówi, Za i przeciw, Samo życie, Trzymając się Słowa, W kręgu rodziny, Biblia mówi, Z Księgi początków, Historie prawdziwe, Kultura, Szlachetne zdrowie, Ludzie listy piszą. Wierni czytają chętnie takie czasopisma, jak: „Znaki Czasu” oraz „Głos Adwentu”. Drugim miesięcznikiem czytany przez członków zboru jest „Głos Adwentu”.

Kościół chrześcijan baptystów

Początki zboru bydgoskiego sięgają 1870 r. i są związane z rodziną Schwarz, która przeprowadziła się z Fordonu do Bydgoszczy przy ul. Dworcowej 73. W ich mieszkaniu odbywały się pierwsze nabożeństwa domowe. W 1871 r. przeniósł się do Bydgoszczy z Fordonu misjonarz Ferdynand Curant. Jego ożywiona działalność zaowocowała chrztem jednej kobiety z Iwic w 1872 r. i sześciu osób w samej Bydgoszczy w dniu 23 marca 1873 r. Do końca roku ochrzczono łącznie 14 osób. Liczba wyznawców szybko powiększała się, co wymagało konieczności wynajęcia sali w mieście. Szczególnie szerokiego rozgłosu nabrał chrzest 9 osób drugiego dnia Wielkanocy 1874 r. w pobliskim jeziorze. Na uroczystość chrztu według wzoru apostołskiego zgromadziło się około 2 tys. osób, w tym wiele wybitnych osobowości Bydgoszczy. Usamodzielnienie zboru nastąpiło 23 listopada 1874 r. Kaznodzieją został Ferdynand Curant i funkcję tę pełnił przez 40 lat. Od Wielkanocy 1877 r. zbór uzyskał większe pomieszczenie przy ul. Jakuba 2, na 300 miejsc siedzących. W pomieszczeniu tym urządzono baptysterium. Przy końcu 1878 r. zbór liczył 170 członków. W 1905 r. w zborze bydgoskim było już 330 członków. W czasie I wojny światowej w gminie było około 300 wyznawców. Do końca lat 20. liczba wyznawców systematycznie zmniejszała się w związku z emigracją Niemców. W 1924 r. obchodzono uroczyste 50-lecie zboru, w którym ochrzczono łącznie 1063 osób⁵⁴.

W 1929 r. zbór liczył tylko 120 członków, kaznodzieją był Erwin Becker, a członkami Zarządu: Emil Hoppe, Wilhelm Ulrich i Henryk Ristau. Własnością zboru bydgoskiego do początku lat 20. były dwie kaplice: przy ul. Pomorskiej 26 i przy ul. Grudziądzkiej 2 oraz dwa domy mieszkalne. Gmina nie brała udziału w życiu publicznym i politycznym⁵⁵. W okresie II Rzeczypospolitej zbór bydgoski wchodził w skład Zjednoczenia Poznańsko-Pomorskiego Unii Zborów Baptystów Języka Niemieckiego⁵⁶. Na koniec tego okresu zbór liczył w 1937 r. 134 członków i w 1938 r. – 139⁵⁷.

Informacje dotyczące historii zboru Kościoła Chrześcijan Baptystów w Bydgoszczy w latach 1945-2000 są bardzo ubogie. Wynika to głównie z małej liczebności zboru, krótkiego okresu istnienia oraz nieprowadzenia ksiąg para-

⁵⁴ K. Bednarczyk, *Historia Zborów Baptystów w Polsce do 1939 r.*, Warszawa 1997, s. 50-51 i 307-308.

⁵⁵ E. Alabrudzińska, *Mniejszości wyznaniowe...*, s. 120, 121.

⁵⁶ Ibidem, s. 120.

⁵⁷ K. Bednarczyk, *Historia Zborów...*, s. 308.

fialnych. Zbór w okresie powojennym swoją działalność rozpoczął dopiero pod koniec lat 70. Wcześniej, na początku lat 70., społeczność wiernych stanowiły dwie rodziny z Bydgoszczy i jedna z Torunia. Opiekę duchową nad wyznawcami sprawował Adam Gutsche, a nabożeństwa odprawiane były w każdą niedzielę w ich prywatnych mieszkaniach. Treść nabożeństw stanowiły rozważania Słowa Bożego i pieśni religijne. Z upływem czasu zwiększyła się liczba członków zboru. W 1973 r. w województwie bydgoskim było 14 wyznawców, brak było obiektu sakralnego, a w roku 1976 – 73 wyznawców obsługiwanych było przez jednego duchownego. W 1979 r. w zborze bydgoskim było już 20 wyznawców, opiekę nad nimi sprawował pastor Wiesław Jałowicz. Kolejnym pastorem był Leon Janik, który swoją funkcję sprawował w latach 1980–1988. W tym czasie zbór liczył 25 osób. Nabożeństwa zborowe odbywały się w Bydgoszczy, przy ul. Czartoryskiego 12. Z powodu małej liczebności wyznawców i braku wykwalifikowanej kadry duchownej działalność zboru w 1988 r. została zawieszona (zmarł pastor Janik). Nieliczni wierni korzystali z posługi zborowej w Toruniu. W 1991 r. w województwie bydgoskim było 34 wiernych,

Fotografia 4.

Kaplica chrześcijan baptystów, ul. Sienkiewicza 8

1 duchowny i 1 obiekt sakralny. Swoją misję zbór bydgoski wznowił w 2000 r. Od tego czasu do dnia dzisiejszego pastorem jest Adam Kościuszko. Miejscem nabożeństw zborowych do października 2004 r. był budynek kościelny przy ul. Czartoryskiego 12. Z chwilą wznowienia działalności zborowej otwarto również misję charytatywną „Betezda”. Od października 2004 r. wierni korzystają również z kaplicy przy ul. Sienkiewicza 8⁵⁸.

Zbór bydgoski mieści się w Bydgoszczy przy ulicy Sienkiewicza 8. Z opieki duszpasterskiej zboru korzystają wierni zamieszkujący w mieście nad Brdą. Pastorem zboru jest Adam Kościuszko, absolwent Wyższego Seminarium Baptystycznego.

⁵⁸ Kronika zboru bydgoskiego znajdująca się w siedzibie głównej K. Ch. B. w Warszawie – opracował Adam Gutsche (pierwszy pastor w Toruniu).

Zbór liczy obecnie 40 osób, największy odsetek wiernych stanowią młode rodziny i studenci, niewiele jest osób starszych i samotnych. Dwie kobiety kształcą się aktualnie w Wyższym Seminarium Baptystycznym w Warszawie. Zbór nie prowadzi ksiąg parafialnych ani listy obecności wiernych.

Nabożeństwa zborowe odbywają się w każdą niedzielę o godzinie 10.30. W czasie nabożeństwa dzieci są edukowane w „szkółce niedzielnej” (dorośli w tym czasie wysłuchują kazania), aktualnie piętnastcioro. Oprawą nabożeństwa zajmuje się sześciuosobowy zespół młodzieżowy.

Członkowie zboru chętnie korzystają z czasopisma „Słowo Praw-

dy”, spotykają się także w celach towarzyskich na różnego typu wieczorkach tanecznych⁵⁹. Pastor zboru w swojej pracy korzysta z pomocy parafian zaangażowanych w Misji Kościoła Chrześcijan Baptystów, w Misji Charytatywno-Opiekuńczej „Betezda”, w świetlicy profilaktyczno-środowiskowej. Członkowie Misji Chrześcijańskiej pracują wśród bezdomnych, swoje kroki kierują do potrzebujących, wychodząc na ulicę z kanapkami i Ewangelią. Wielu swoich „podopiecznych” wysyła do Chrześcijańskiego Ośrodka dla Osób Uzależnionych w Janowicach Wielkich lub do Ośrodka „Teen Challenge” w Borczynie. Tygodniowo jest wydawanych około 200 paczek żywnościowych dla ubogich, a każdego dnia organizowane są śniadania.

Misja Charytatywno-Opiekuńcza „Betezda” prowadzi stołówkę dla bezdomnych i ubogich oraz Punkt Konsultacyjny dla osób potrzebujących pomocy w dziedzinach: molestowania seksualnego, maltretowania kobiet, dla rodzin osób uzależnionych. Planuje utworzenie noclegowni, hostelu, ośrodka dla matek samotnie wychowujących dzieci i hospicjum. W hostelu zamieszkałyby osoby wyleczone z uzależnienia i osoby niepełnosprawne, które potrzebują dalszego wsparcia i pomocy w codziennym funkcjonowaniu. W charytatywnej

Fotografia 5.

Misja Charytatywno-Opiekuńcza „Betezda”,
ul. Czartoryskiego 12

⁵⁹ Wywiad autoryzowany z pastorem A. Kościuszko, przeprowadzony w dniu 7 marca 2005 r.

działalności członkowie Misji „Betezda” korzystają z różnych darowizn „ludzi dobrej woli”, z Domu Chleba, banków żywnościowych, z różnych firm, a swoich „podopiecznych” umieszczają w ogólnie dostępnych noclegowniach, schroniskach, domach dla matek z dziećmi, ośrodkach pomocy. Motto Misji brzmi: „Bóg nie jest Bogiem Racji, lecz relacji”. Misja charytatywno-opiekuńcza „Betezda” ma swoją siedzibę w Bydgoszczy przy ulicy Czartoryskiego 12. Osobą odpowiedzialną za całokształt pracy „Betezdy” jest Roman Ślęzyk.

Świetlica profilaktyczno-środowiskowa funkcjonuje od września 2004 r. Jest otwarta w soboty od godziny 10.00 do 14.00 i przyjmuje dzieci w wieku 7-13 lat. W świetlicy dzieci mają zapewnioną opiekę wychowawczą, otrzymują śniadanie, właściwe warunki do nauki własnej, jak również pomoc w nauce. Mogą także rozwijać swoje zainteresowania poprzez udział w oferowanych zajęciach edukacyjnych, klubach, warsztatach.

Praca pedagogiczna jest ukierunkowana przede wszystkim na wszechstronny prawidłowy rozwój dziecka, promowanie zdrowego stylu życia, na kształtowanie umiejętności rozwiązywania konfliktów i radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych, uczenia odpowiedzialności za swoje decyzje. Kadre świetlicy stanowią osoby z przygotowaniem pedagogicznym, wolontariusze, studenci.

W ramach świetlicy środowiskowej funkcjonuje Biblijna Szkołka dla dzieci, której celem jest przekazywanie treści ewangelicznych⁶⁰.

Zbór bydgoski stale współpracuje z Kościołem zielonoświątkowym i z Kościołem ewangelicznym. Kościoły te prowadzą przemiennie wspólną całoroczną modlitwę, jeden raz w miesiącu, by uprosić u Boga możliwość objęcia ewangelizacją jak największej liczby bydgoszczan, powołanie do Służby Bożej i o jedność chrześcijan.

Zbór posiada własną stronę internetową www.kchb.jezus.pl, na której znajdują się podstawowe informacje o Kościele, świadectwa wiary i bieżące wiadomości. Najbliższym celem zboru jest otwarcie świetlicy dla dzieci i młodzieży w Śródmieściu i w Bocianowie, gdyż te osiedla są zagrożone ogromną patologią społeczną⁶¹.

Zbór prowadzi dalsze prace budowlano-remontowe kaplicy przy ul. Sienkiewicza i organizuje odpłatne kursy nauki języka angielskiego dla początkujących i zaawansowanych⁶².

⁶⁰ Informacje z internetu www.misjabetezda.pl

⁶¹ „Gazeta Pomorska” (IX 2004 r.).

⁶² Ogłoszenia parafialne zboru w dniu 14 XII 2004 r.

Kościół ewangeliczny

Do 1948 r. roku nieliczni wówczas ewangeliczni chrześcijanie i zielonoświątkowcy w Bydgoszczy nie tworzyli zorganizowanej grupy. Próbę zgromadzenia rozproszonych podjął brat Paweł Bajeński, któremu udało się od władz bydgoskich uzyskać miejsce na dom modlitewny w Bydgoszczy przy ul. Zduny 10. Był to rok 1948. Początkowo grupą przewodził Franciszek Trojanowicz, po nim pracę przejął brat Tadeusz Dębosz i sprawował ją do 1974 r. Jesienią 1974 r. na czele zboru

bydgoskiego, liczącego 75 członków, stanął Jan Tomczyk. Zbór szybko się rozwijał. Wiosną 1976 r. przewodniczący Jan Tomczyk podjął decyzję o budowie nowego zboru, który skupiałby niezielonoświątkowców. Otwarcie i poświęcenie kaplicy przy ul. Czerwonego Krzyża 52 nastąpiło 16 kwietnia 1978 r. Zbór liczył wtedy 47 członków. Wkrótce kaplica ta

Fotografia 6.

była za mała, aby pomieścić wiernych i sympatyków. Została podjęta decyzja budowy nowego domu modlitwy, uzyskano plac przy ul. Czerwonego Krzyża 46. Nowa kaplica została otwarta 5 listopada 1989 r. Dotychczasowy dom modlitwy przy ul. Czerwonego Krzyża 52 został przeznaczony na mieszkanie dla pastora⁶³.

W 1979 r. zakupiono ośrodek w Oćwiecie k. Żnina. W tym ośrodku odbywają się kursy biblijne, spotkania z sympatykami. Z inicjatywy zboru bydgoskiego w latach 80. powstały filie w Toruniu, Żniniu, Pile i w Świeciu. Dnia 23 lipca 2003 r. miało miejsce oddzielenie się Zboru Kościoła ewangelicznego ze statutu Kościoła ewangelicznych chrześcijan. Pastorem zboru jest Jan Tomczyk⁶⁴. Zbór Kościoła Ewangelicznego oddzielił się od Kościoła Ewange-

⁶³ J. Tomczyk, *50-lecie pracy Pańskiej w Bydgoszczy. 20-lecie samodzielnej pracy ewangelicznej Zboru w Bydgoszczy*, „Głos Ewangelii”, kwiecień-czerwiec 1998.

⁶⁴ Wywiad z J. Tomczykiem.

licznych Chrześcijan 23 lipca 2003 r. Siedziba zboru mieści się w Bydgoszczy przy ul. Czerwonego Krzyża 46. Pastorem zboru jest Jan Tomczyk. Radę Zboru tworzą: Wojciech Muranty – przewodniczący, Mirosław Kaczmarek – sekretarz, Tadeusz Kaczmarek – skarbnik, Eugeniusz Foks, Tomasz Frydrychowicz, Dariusz Perłowski, Piotr Wojciechowski, Jan Tomczyk – członkowie. Zbór cieszy się obecnością 200 wyznawców. Kościół ewangeliczny posiada placówki filialne: w Pile (kierownikiem jest Jacek Wiśniewski), w Żninie (Bogdan Judek), w Świeciu (Mirosław Kaczmarek) oraz w Janikowie (Dariusz Dudziński)⁶⁵.

Nabożeństwa główne odprawiane są w każdą niedzielę o godzinie 10.00 w budynku kościelnym przy ul. Czerwonego Krzyża 46 i o godzinie 16.00 w Fordonie. Wierni gromadzą się na spotkania modlitewne także w zwykłe dni tygodnia. W czwartki każdego tygodnia o godzinie 18.00 odbywają się spotkania modlitewne dla nauczycieli Kościoła, a w piątki o 18.00 – spotkania dla młodzieży, podczas których rozważa się treści biblijne, odmawia się modlitwy uwielbiające Boga⁶⁶.

Przy Zborze Kościoła Ewangelicznego w Bydgoszczy istnieje od 2 lat Seminarium Kościoła, w którym kształcą się przyszli pastory i pracownicy kościelni. Dyrektorem seminarium jest Daniel Cichocki. Nauka w seminarium trwa 3 lata i odbywa się w systemie wieczorowym oraz zaocznym. W seminarium wykłada się takie przedmioty, jak: zagadnienia biblistyki, teologia systematyczna, przedmioty obejmujące zagadnienia związane z zakładaniem zboru, przedmioty formacji duchowej, języki obce – grecki, hiszpański, angielski. Aby zostać studentem Seminarium, trzeba wyznawać zasady wiary.

Po ukończeniu seminarium w Bydgoszczy studia można kontynuować w Wyższym Baptystycznym Seminarium w Warszawie, po ukończeniu którego otrzymuje się tytuł licencjata teologii. Tytuł ten umożliwia dalsze kształcenie się w bydgoskich uczelniach. W czasie nauki studenci otrzymują pomoc materialną, dzięki działającemu programowi „Adoptuj Studenta”. Środki finansowe pochodzą od sponsorów.

Zbór współpracuje na co dzień z baptystami, zielonoświątkowcami, włącza się w obchody Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan. W parafii nie prowadzi się ksiąg i dokumentów kościelnych, z wyjątkiem listy obecności członków na nabożeństwach i spotkaniach. W czasie nabożeństwa dziećmi do lat 4 opiekuje się jedna z sióstr zboru, by umożliwić rodzicom swobodne uczestnictwo w modlitwie wielbiącej Boga⁶⁷.

⁶⁵ www.freebox.pl – bieżąca działalność zboru.

⁶⁶ Ogłoszenia zborowe.

⁶⁷ Rozmowa z sekretarzem zboru Mirosławem Kaczmakiem.

Kościół ewangelicko-metodystyczny

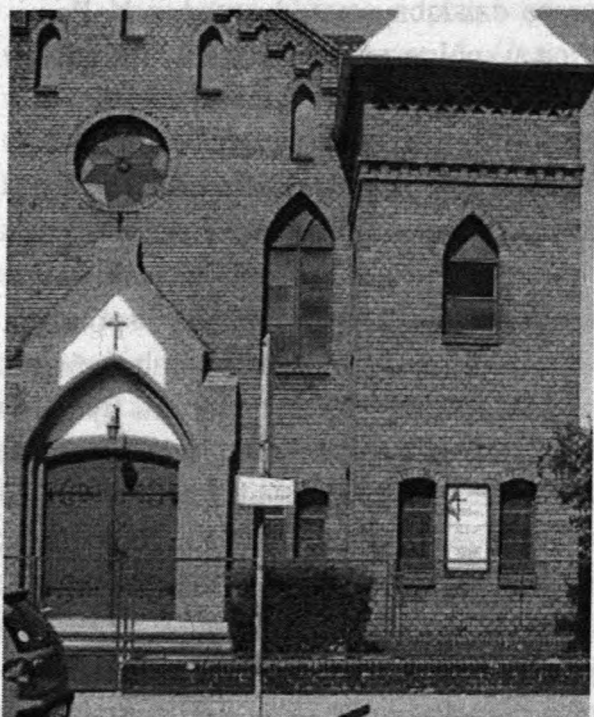
Początki metodyzmu w mieście nad Brdą sięgają 1921/22 r., kiedy to Amerykańska Misja utworzyła stołówkę, z której korzystali głównie studenci. Stołówka mieściła się w kamienicy przy Starym Rynku 30. Wydawano około 100 posiłków dziennie. Obok jadłodajni założono czytelnię i bawialnię dla dzieci. W 1924 r. Amerykańska Misja Metodystów została zdelegalizowana na mocy decyzji Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Pociągnięto to za sobą likwidację jadłodajni bydgoskiej i zahamowało pracę działaczy metodystycznych. Pomimo trudnień metodyści spotykali się na wspólne modlitwy. Grupa wolnych chrześcijan we wrześniu 1935 r. zaprosiła do Bydgoszczy superintendenta metodystycznego z Warszawy G. P. Warfielda. Zostało odprawione nabożeństwo w prywatnym mieszkaniu przy ul. Hetmańskiej 20. To pierwsze nabożeństwo odprawione w 1935 r. uważa się za datę utworzenia parafii metodystycznej w Bydgoszczy. Pierwszym pastorem zboru bydgoskiego został Ludwik Żółkiewicz. Funkcję tę pełnił w latach 1935-1936. Aż do 1946 r. nabożeństwa i spotkania odbywały się w wynajętych mieszkaniach. W latach 1936-1939 nabożeństwa odprawiane były w domu przy ul. Marcinkowskiego 22, a pastorami byli Roman Kobyliński (1936-1938) i Michał Kośmiderski (1938-1939 i 1945-1946). Od 1940 r. nabożeństwa odbywały się w mieszkaniu przy ul. Kwiatowej 10. Dopiero od lutego 1946 r. zbor bydgoski rozpoczął swoją działalność w obecnym obiekcie sakralno-mieszkaniowym przy ul. Pomorskiej 41. Kolejnymi pastorami byli: Aleksander Piekarski (1946-1949), Michał Jamny (1951-1986), Edward Puślecki (1986-1990). W latach niemieckiej okupacji (1940-1945) zborom opiekowała się diakonisa Esther Bruckner. Obecnie od 1990 r. pastorem metodystycznej parafii bydgoskiej jest Jan Olszański⁶⁸.

Parafia liczy około 150 wiernych, większość członków to osoby w średnim wieku i starsze, stosunkowo mało jest osób młodych. Nabożeństwa są odprawiane w każdą niedzielę i święta o godzinie 10.30, a w czwartki o godzinie 16.00 ma miejsce Godzina Biblijna. W czasie nabożeństw na organach gra Szymon Olszański. Pastor obsługuje w soboty o godzinie 18.00 filię zborową w Inowrocławiu. W obiekcie sakralnym można wyróżnić dwa pomieszczenia przeznaczone dla kultu, tj. kaplicę i kościół. Nabożeństwa w kaplicy odbywają się w okresie jesienno-zimowym, gdyż kościół nie posiada odpowiedniego ogrzewania.

Z kaplicy metodystycznej korzysta Ruch Badaczy Pisma Świętego w każdą niedzielę po nabożeństwie zborowym. Mimo niedużej liczebności życie parafialne obfituje w różne wydarzenia oraz prowadzona jest stosunkowo szeroka

⁶⁸ Kronika parafialna oraz wywiad z Janem Olszańskim.

działalność o wymiarze charytatywno-ewangelizacyjnym. Na terenie parafii działa Zespół Kobiet, biblioteka parafialna, Szkołka Niedzielna. Spotkania kobiet odbywają się raz w miesiącu, w sobotę. Mają one charakter formacyjno-modlitewny, prowadzone są zgodnie z hasłem podanym przez ogólnopolski Kościół metodystyczny. Przewodniczącą Zespołu jest siostra Wiktoria Szymańska. Metodysci bydgoscy od lat włączają się czynnie w ogólnopolskie akcje Kościoła metodystycznego, a także w działania podejmowane przez Kościoły protestanckie, czy nawet przez Kościół katolicki.

Fotografia 7.

Kościół ewangelicko-metodystyczny, ul. Pomorska 41

Jednym z istotnych wydarzeń życia religijnego była zorganizowana przez metodystów Ogólnopolska Ekumeniczna Konferencja Kobiet obradująca w Łodzi w dniach 30 IX-2 X 1994 r., na której parafię bydgoską reprezentowała Wiktoria Szymańska. Wierni bardzo aktywnie uczestniczą w specjalnych nabożeństwach organizowanych z okazji: Światowego Dnia Modlitwy, Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan czy Światowego Dnia Modlitw Kobiet. Światowy Dzień Modlitwy odbywa się regularnie od 1962 r. w wielu miejscowościach naszego kraju. Nabożeństwa ŚDM organizowane są przez przedstawicielki Kościołów członkowskich Polskiej Rady Ekumenicznej. W bieżącym roku spotkanie, które odbyło się 5 marca, zorganizowały polskie chrześcijanki. Studium biblijne opracowały przedstawicielki Kościoła prawosławnego, ewangelicko-reformatorskiego, rzymskokatolickiego i ewangelicko-augsburskiego, ale w przygotowaniu nabożeństwa brały udział także metodystki, grekokatoliczki, baptyстки, polskokatoliczki i starokatolicki. Hasłem tegorocznego spotkania było: „Niech nasza światłość świeci”. Myślą przewodnią ruchu modlitewnego kobiet jest – „Świadoma modlitwa – modlitewne działanie”. Ekumeniczne spotkania modlitewne wzmacniają wiarę, pomagają zauważyć innych, ułatwiają przeistaczanie wiary w czyn.

Stałą formą pracy wewnątrz społeczności są liczne spotkania z okazji bieżących wydarzeń, jak: Dzień Kobiet, jubileusze rodzinne, związane z pracą parafialną, święto żniw, spotkania adwentowe. Wszystkie te spotkania mają

charakter modlitewno-towarzyski. Po wspólnej modlitwie, nabożeństwie, uczestnicy spotykają się przy wspólnym stole, na agape. Spotkania te służą umacnianiu się w wierze i miłości. Istotną rolę w tych spotkaniach odgrywają pastory i działacze świeccy, którzy głoszą Słowo Boże. Metodyści bydgoscy, tak jak i cały Kościół metodystyczny, odznaczają się wielkim duchem ekumenizmu. Na swoje spotkania modlitewne zapraszają nie tylko wiernych z innych Kościołów protestanckich, ale także z Kościoła rzymskokatolickiego i prawosławnego.

Wierni biorą czynny udział w ogólnopolskim Programie Socjalnym Kościoła Metodystycznego „Szkłanka wody”. W ramach programu odpowiednio przygotowane osoby prowadzą terapię różnych uzależnień (alkoholizm, narkomania, anoreksja, bulimia), a także wielu wiernych pogłębia swoje wiadomości w tym zakresie. Członkowie zboru chętnie korzystają z podręcznej biblioteki parafialnej, w której znajdują się książki o tematyce religijno-społecznej oraz czasopisma „Pielgrzym Polski”, „Wieczernik”, w celach pogłębienia własnej wiary i doskonalenia się w miłości. „Wieczernik” jest wydawany przez Międzynarodowe Wydawnictwo Ponadkonfesyjne w 44 językach i dociera do 3 mln ludzi, w ponad 100 krajach. Dwumiesięcznik ukazuje się od 1935 r. W czasopiśmie tym na każdy dzień miesiąca podane są treści biblijne, które należy przeczytać i rozważyć oraz opisane są przeżycia duchowe wyznawców związane z podaną myślą biblijną, a także intencje modlitewne, np. za skłóconych przyjaciół, małżonków, opuszczonych, o wzmocnienie wiary. „Pielgrzym Polski” ukazuje się od 1926 r., jest miesięcznikiem. Głównym redaktorem jest ks. Zbigniew Kamiński. Redakcja mieści się w Warszawie przy ul. Mokotowskiej 12. Każdy numer posiada dział liturgiczny, młodzieżowy i metodystyczny. Przekazywane w miesięczniku treści wiary są zrozumiałe dla przeciętnego czytelnika, a także wzbogacają jego wiedzę religijną. Parafianie uczestniczą w rozdawaniu różnych darów otrzymywanych z Unii Europejskiej, Stanów Zjednoczonych, z różnych instytucji państwowych i prywatnych. Dary te są rozdawane potrzebującym bez względu na wyznanie czy adres zamieszkania. Składają też datki pieniężne (kollekty) podczas nabożeństw na różnego rodzaju pomoc, np. dla ofiar kataklizmów. W okresie Wielkanocy i Bożego Narodzenia członkowie zboru organizują pomoc „Słodki dar” dla dzieci z państwowych domów dziecka. Do 2000 r. wspierano głodnych poprzez codzienne rozdawanie kanapek i wydawanie obiadów na Starym Rynku. Wiele nabożeństw metodystycznych z Bydgoszczy jest transmitowanych w Programie I Polskiego Radia. Parafia bydgoska ma link na stronie internetowej Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w RP, gdzie znajdują się ważne informacje dotyczące parafii⁶⁹.

⁶⁹ Kronika zboru oraz wywiad z Januszem Olszańskim, proboszczem parafii bydgoskiej.

Kościół zielonoświątkowy

Zielonoświątkowcy bydgoscy w okresie II Rzeczypospolitej w przeważającej większości byli narodowości niemieckiej, toteż koniec II wojny światowej przerwał ciągłość ich obecności w grodzie nad Brdą. Polskojęzyczni zielonoświątkowcy zaczęli pojawiać się w Bydgoszczy już w 1945 r., ale formie nieorganizowanej. Pochodzili oni ze wschodniego ośrodka Kościoła Chrześcijan Wiary Ewangelicznej. Próbę zorganizowania społeczności zielonoświątkowej na terenie Bydgoszczy podjął brat Paweł Bajeński, dojeżdżający z Gdańska. Pierwsze nabożeństwo odbyło się w 1947 r. w kaplicy Adwentystów Dnia Siódmego. Regularne nabożeństwa zaczęły się odbywać od czerwca 1948 r. w kaplicy przy ul. Zduny 10 (dawniej własność Kościoła ewangelicko-unijnego). W ten sposób powstał w Bydgoszczy Zbór Kościoła Chrystusowego. Zbór ten skupiał wszystkich wyznawców ruchów, które weszły w skład Zjednoczonego Kościoła Ewangelicznego (ZKE). Skupieni w zborze zielonoświątkowcy nigdy nie zrezygnowali z planu utworzenia samodzielnego zboru, ale najbliższe lata uniemożliwiały realizację tego planu. I tak zielonoświątkowcy pozostawali w Zborze Kościoła Chrystusowego aż do 1978 r. Na przestrzeni 30 lat współistnieli z innymi wyznawcami i podlegali kolejnym przełożonym zboru. W latach 1960-1974 funkcję przełożonego pełnił Tadeusz Dębosz. W 1974 r. w Zborze Kościoła Chrystusowego powstał ostry kryzys trwający prawie rok, wywołany przez wierzących o orientacji zielonoświątkowej. Kryzys zakończył się wyborem nowego przełożonego zboru – brata Jana Tomczyka. Przełożony zboru podjął decyzję o budowie nowego zboru, który skupiałby niezielonoświątkowców. Otwarcie nowego Zboru przy ul. Czerwonego Krzyża 52 nastąpiło 16 kwietnia 1978 r. i od tego czasu powstały dwa zbory – Zbór Ewangelicznych Chrześcijan i Zielonoświątkowy. Zielonoświątkowcy zaczęli samodzielny byt jeszcze w ramach ZKE. Najpilniejszą sprawą było utworzenie struktur organizacyjnych zboru. Dnia 15 października 1978 r. odbyło się pierwsze zebranie, w którym wzięły udział 62 osoby. Na tym zebraniu na przełożonego zboru wybrano Jana Kalisza, na zastępcę Zdzisława Józefowicza, a członkami Rady Zboru zostali: R. Modnicki, K. Popis, Wł. Kruszyński, I. Kwiatkowski, K. Rossa. W ten sposób została zapoczątkowana samodzielna praca zielonoświątkowców, chociaż nadal w ramach ZKE. Od 22 lutego 1981 r. pastorem zboru jest Zdzisław Józefowicz, który 25 października 1981 r. wraz z bratem Janem Kaliszem został ordynowany na prezbitera. Rozwój zboru jest dynamiczny, błyskawicznie powiększa się liczebnie, w związku z tym pastor Józefowicz podjął decyzję budowy nowego zboru. W dniu 10 kwietnia 1988 r. zapadła decyzja organizowania dwóch nabożeństw, by w ten sposób umożliwić wszystkim zainteresowanym

udział w modlitwie. Od 29 marca 1989 r. nabożeństwa odbywają się w Tymczasowej Kaplicy przy ul. Janikowskiej 19. Nadal w budowie jest zasadniczy budynek zboru. Zbór bydgoski od chwili usamodzielnienia przyjął nazwę „Betel”. Aktualnie liczy około 400 wyznawców wraz z dziećmi. Pastorem Zboru pozostaje prezbiter Zdzisław Józefowicz, a członkami Rady Starszych są: diakon Antoni Morawski, diakon Zbigniew Szymczak, Waldemar Kwiatkowski, Ryszard Moryksiewicz, lider młodzieży Janusz Modrzyński, Tomasz Rossa, Tomasz Józefowicz. Pastor bydgoski pełni także funkcję przewodniczącego Komisji Doktrynalnej Kościoła Zielonoświątkowego w Polsce i jest wykładowcą w Seminarium Teologicznym w Warszawie.

Zbór „Betel” w Bydgoszczy należy do największych zborów w ramach Kościoła zielonoświątkowego i liczy obecnie 400 członków (osoby starsze, w wieku dojrzałym, dużo młodych). Zbór bydgoski cieszy się obecnością dwóch wiernych od samego początku swojego istnienia (rok 1948). Są to Ewa i Mikołaj Hryńko. Nabożeństwa zborowe odbywają się w Tymczasowej Kaplicy przy ul. Janikowskiej 19. Trwa budowa nowego kościoła. Wierni mają obowiązek coniedzielnego uczestnictwa w nabożeństwie Słowa Bożego, które jest odprawiane o godzinie 10.00. Nabożeństwo Wieczery Pańskiej jest odprawiane w pierwszą niedzielę miesiąca. Nabożeństwo Słowa Bożego odprawiane jest w każdą środę o godzinie 18.00, na nim są rozważane kolejno określone tematycznie treści biblijne. Pastorem zboru jest prezbiter Zdzisław Józefowicz, a stałym diakonem jest Michał Włodarczyk. Zbór „Betel” ma swoje dwie filie – w Rypinie i Inowrocławiu. W zborze prowadzone są księgi parafialne.

Parafianie mogą korzystać z pomieszczenia, w którym znajdują się instrumenty muzyczne, stół do ping-ponga, stół bilardowy, a także z codziennego kontaktu z pastorem w jego kancelarii w godzinach 8.00-15.00⁷⁰. Zbór „Betel” utrzymuje stałą współpracę z Kościołem baptystycznym i Kościołem ewangelicznym w Bydgoszczy poprzez udział w akcjach organizowanych przez te Kościoły, m.in.: wolontariusze – zielonoświątkowcy pomagają baptystom w misji „Betezda”. Zbór bydgoski włącza się w łańcuch pokuty i modlitwy, organizowany przez Kościół zielonoświątkowy co pewien czas. Ostatnio łańcuch modlitwy odbył się 10 lutego 2005 r. Każdy członek zboru o ustalonej godzinie modlił się we własnym mieszkaniu przez 15 minut. W ten sposób modlitwa trwała całą dobę – od północy do północy. W zborze bydgoskim wierni chętnie korzystają z dwóch czasopism: „Chrześcijanin” i „Samaritanka”⁷¹.

⁷⁰ Rozmowa z pastorem Z. Józefowiczem.

⁷¹ Kronika zboru oraz 50-lecie Zboru „Betel” Kościoła zielonoświątkowego w Bydgoszczy, listopad 1998 r.

Świadkowie Jehowy

Naukę głoszoną przez Badaczy Pisma Świętego (dawna nazwa Świadków Jehowy) na teren Bydgoszczy przeniósł Teofil Piaskowski, który zapoznał się z ich nauką w czasie swojego pobytu we Francji w 1924 r. Już w 1934 r. powstała grupa składająca się z czterech rodzin. Członkowie tej grupy byli bardzo aktywnymi głosicielami wiedzy o Królestwie Bożym i działali na dużym obszarze od Piły po Włocławek. Za środek lokomocji służył im rower. Przyczyniło się to do powstania kolejnej grupy Badaczy Pisma Świętego. W przeddzień II wojny światowej w samej Bydgoszczy było trzydziestu Jehowitów oraz działało kółko młodzieży chrześcijańskiej, zrzeszając 20 osób. Młodzi ludzie chętnie udawali się na znaczne odległości, by głosić o Królestwie Bożym. W mieście nad Brdą na otwarte wykłady przychodziło 120 osób, okres okupacji spowodował zahamowanie działalności Świadków Jehowy, a nawet sprowadził na nich prześladowania. W obozie niemieckim w Sztutowie zginęło kilku wyznawców. Po zakończeniu działań wojennych zbór bydgoski szybko podjął działalność. Na pierwsze zebranie, które odbyło się w 1946 r., przybyło 60 wyznawców, na spotkanie otwarte 150 osób. W ciągu dwóch kolejnych lat szybko zwiększała się liczba wyznawców i już w 1948 r. zbór liczył 220 członków. W celu usprawnienia pracy zbór bydgoski podzielono na zbór wschodni i zbór zachodni. Do 1950 r. bydgoscy Świadkowie Jehowy, tak jak w całej Polsce, mogli prowadzić swobodną działalność. Spotykali się oni w wynajętych salach lub w lasach podbydgoskich. Od czasu zdelegalizowania organizacji Świadków Jehowy przez Urząd do Spraw Wyznań (2 VII 1950 r.) wyznawcy prowadzili działalność potajemnie, spotykając się w domach prywatnych. Od 1989 r. Świadkowie Jehowy zamieszkujący w Bydgoszczy działają legalnie. Obecnie w Bydgoszczy znajdują się 23 zbory, każdy z nich liczy średnio 50-70 członków. Zbór bydgoski obejmuje rejon od Unisławia i Solca Kujawskiego po Inowrocław, Mogilno, Nakło i Chojnice, gdzie również wierni spotykają się w „Salach Królestwa”⁷².

Wyznawcy spotykają się w kilku „Salach Królestwa” rozmieszczonych w różnych dzielnicach miasta. Obecnie „Sale Królestwa” znajdują się przy ulicach: Dworcowej, Kubusia Puchatka, Fordońskiej, Cichej, Legnickiej i Brzozowej. Do organizacji należy około 1000 osób. Bydgoszcz jest obwodem i obejmuje zbory znajdujące się w takich miejscowościach, jak: Szubin, Świecie, Inowrocław, Koronowo, Osie, Solec Kujawski. Bydgoszcz przynależy do Okręgu

⁷² Z. Lewandowski (Awake! Editorial Staff), Bydgoszcz 20 kwietnia 2005 r.

Zachodniego, mającego siedzibę w Malborku. Zebrania w zborach bydgoskich odbywają się we wszystkie dni tygodnia oprócz poniedziałku, według określonego porządku. W niedzielę ma miejsce zebranie dwuczęściowe. Pierwszą część obejmuje wykład publiczny trwający 45 minut, a w drugiej części ma miejsce studium Pisma Świętego i „Strażnicy”. Najważniejszym świętem dla bydgoskich Jehowitów, tak jak i w całej Organizacji, jest 14 nisan (między 25 marca a 23 kwietnia). Wyznawcy mają obowiązek uczestniczyć trzy razy w roku w specjalnych zgromadzeniach, organizowanych na terenie okręgu. W 2005 r. jednodniowe spotkanie odbędzie się w Malborku (23 kwietnia), trzydniowe w Bydgoszczy (lipiec) oraz dwudniowe obwodowe⁷³.

Kościół Jezusa Chrystusa w Świętych w Dniach Ostatnich (Mormoni)

Siedziba Kościoła Świętych w Dniach Ostatnich znajduje się w Bydgoszczy przy ulicy Śniadeckich 8. Prezydentem Gminy od 9 kwietnia 2000 r. jest brat Jerzy Hołderny. Kościół jako Gmina funkcjonuje od 5 lipca 1992 r., wcześniej funkcjonował jako Grupa. Pierwszymi wyznawcami bydgoskiego Kościoła były dwie rodziny (siedmioosobowa i dziesięcioosobowa) pochodzące z Grudziądza; dwie osoby z tych rodzin ochrzciły się. Pierwszy chrzest miał miejsce 7 stycznia 1989 r., kolejne 5 osób zostało ochrzczonych w 1990 r. W latach 1991-2000 w Kościele ochrzczono 57 osób.

Członkowie Kościoła włączają się w różne działania społeczne na rzecz miasta Bydgoszczy. W dniu 19 lipca 1997 r. mormoni pracowali społecznie na rzecz Leśnego Parku Kultury i Wypoczynku. Władze Kościoła wykazują dużą troskę o rozwój życia duchowego swoich członków, a także wkładają wiele wysiłku w pracę ewangelizacyjną, wędrując ze słowem Bożym do ludzi po różnych zakątkach miasta, a także poza jego granicami.

Wyznawcy Gminy biorą udział w Ogólnopolskich Konferencjach organizowanych w Warszawie. Młodzi członkowie Gminy uczestniczą w Konferencjach Młodzieży w Warszawie. Społeczność mormońską w Bydgoszczy odwiedzają regularnie przedstawiciele Polskiej Misji Warszawskiej. W czasie tych spotkań głoszona jest ewangelia przez osobistości Kościoła. I tak 1 X 1995 r. Gminę odwiedził Prezydent P. M. W. John Cyrocki z małżonką, 13 sierpnia 1996 r. miało miejsce spotkanie z nowym prezydentem misji warszawskiej z Ri-

⁷³ Informacje uzyskane od Mariusza Olesia, w siedzibie „Sali Królestwa”, znajdującej się przy ul. Dworcowej.

chardem F. Ordyną, a 13 października tegoż roku odbyło się „ognisko domowe” z udziałem członka Kworum Siedemdziesiątych Starszego Brusa D. Portera. Następne lata obfitują także w liczne wizyty przedstawicieli Kościoła. We wrześniu 1997 r. w Gminie bydgoskiej gościł Prezydent Obszaru na Europę Wschodnią Starszy J. Brusche z żoną, w kwietniu 1998 r. odwiedził Gminę Starszy Kościoła Hancock z Prezydium Obszaru, w lipcu 1998 r. nowy Prezydent Misji Douglas F. Tobler. W marcu 1999 r. i w październiku 2000 r. Gminę wizytowali Koordynatorzy Kościelnego Systemu Edukacji w osobach: Starszy Schut (1999 r.) i Starszy Honery Kozak.

W celu zainteresowania swoją nauką Kościół organizuje tzw. „Dni otwarte”, co miało miejsce 25 czerwca 1999 r. i 16 maja 2000 r. Gmina organizuje także koncerty z okazji Bożego Narodzenia w wykonaniu Misjonarzy Kościoła. Dnia 11 grudnia 1999 r. jeden z takich koncertów odbył się w Hotelu pod Orłem i był transmitowany przez TVP3 25 grudnia 1999 r. W Gminie bydgoskiej miały miejsce takie wydarzenia, jak: zawarcie ślubu na wieczność przez Michała Isaaca z żoną. Ślub ten odbył się w świątyni we Freibergu 2 lutego 1993 r., konferencja Gminy Bydgoszcz (14 II 1996 r.), Wigilia (21 XII 1998 r.), Konferencja Okręgu Polski Północnej (8 IV 2000 r.)⁷⁴.

W Gminie działa także biblioteka, gdzie wierni mogą pożyczyć publikacje religijne w formie tradycyjnej i na nowoczesnych nośnikach. Regularnie prowadzona jest także nauka języka angielskiego, prowadzone są lekcje zgłębiające prawdy wiary według różnych grup wiekowych i pozycji w Gminie. Główne nabożeństwo odbywa się w niedzielę o godz. 10.00. Wierni włączają się w ofiary postne, wspierają hojnie akcje służące pomocy ofiarom różnych zdarzeń losowych, takich jak powódzie i kataklizmy, wyjeżdżają regularnie co roku do świątyni we Frymburgu, biorą udział w konferencjach i zjazdach Kościoła, wysyłają swoich delegatów na misje (obecnie 1 osoba w USA) oraz zapraszają misjonarzy do siebie (obecnie 20 osób z USA i Wielkiej Brytanii). W Kościele przeważają młodzi ludzie (wielu obcokrajowców), sporo jest rodzin z małymi dziećmi. Wierni chętnie korzystają z czasopisma Kościoła „Lahonia”. Oprawę nabożeństwa uświetnia muzyczny zespół młodzieżowy. Często odbywają się szkolenia dla misjonarzy, które prowadzi Wojciech Zachaczewski. Obecnie Gmina liczy około 200 członków i stale się rozrasta, zdobywając nowych wyznawców⁷⁵.

⁷⁴ Kronika Gminy bydgoskiej znajdująca się w siedzibie Gminy przy ul. Śniadeckich 8.

⁷⁵ Rozmowa z Wojciechem Zachaczewskim w dniu 25 V 2005 r.

Aneks

Tabela 1.
Daty powstania wspólnot parafialnych w Bydgoszczy

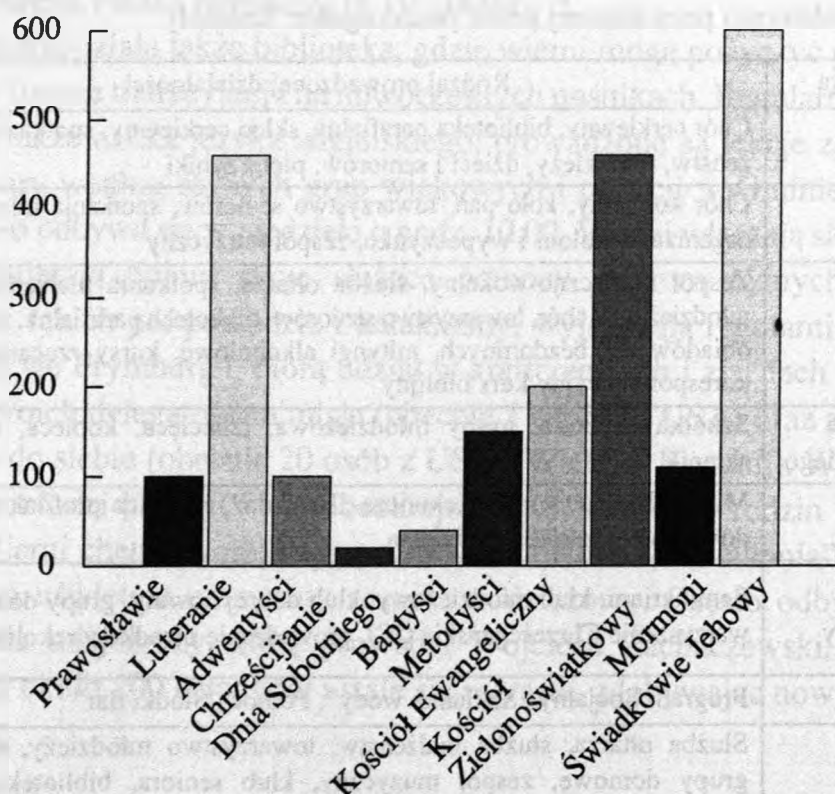
Nazwa wyznania	Data powstania
Prawosławie	1850
Kościół ewangelicko-augsburski (luteranie)	1922
Adwentyści	1901
Kościół Chrześcijan Dnia Sobotniego	1961
Kościół chrześcijan baptystów	1870
Kościół ewangeliczny	1978
Kościół ewangelicko-metodystyczny	1921
Kościół zielonoświątkowy	1947
Mormoni	1992
Świadkowie Jehowy	1934

Tabela 2.
Rodzaje działalności prowadzonej przez poszczególne Kościoły

Wspólnota	Rodzaj prowadzonej działalności
Prawosławie	Chór cerkiewny, biblioteka parafialna, sklep cerkiewny, spotkania dla małżeństw, młodzieży, dzieci i seniorów, pielgrzymki
Luteranie	Chór kościelny, koło pań, towarzystwo seniorów, spotkania młodzieżowe, organizacja koloni i wypoczynku, zespół muzyczny
Adwentyści	Zespół muzyczno-wokalny, służba ołtarza, spotkania małżeńskie, grupa młodzieżowa, chór, towarzystwo seniorów, biblioteka parafialna, wydawanie obiadów dla bezdomnych, mityngi alkoholowe, kursy rzucania palenia, korespondencyjny kurs biblijny
Chrześcijanie Dnia Sobotniego	Szkołka sobotnia, grupy młodzieżowa, dziecięca, kobieca, biblioteka, sklepik
Baptyści	Misja Charytatywno-Opiekuńcza „Betezda”, świetlica profilaktyczno-środowiskowa, szkołka niedzielna
Kościół ewangeliczny	Seminarium, klub młodzieżowy, klub dobrej nowiny, grupy domowe, Stowarzyszenie Chrześcijańskie CCJ, prowadzenie ośrodków rekolekcyjnych
Metodyści	Program Socjalny „Szlanka wody”, Pomoc „Słodki dar”
Zielonoświątkowcy	Służba ołtarza, służba małżeństw, towarzystwo młodzieży, dyskusyjne grupy domowe, zespół muzyczny, klub seniora, biblioteka, sklepik, kawiarnia
Mormoni	Organizacja młodych kobiet, organizacja dzieci, prowadzenie misji, nauka języka angielskiego

Tabela 3.
Publikacje czytane przez wyznawców poszczególnych mniejszości religijnych w Bydgoszczy

Nazwa wyznania	Rodzaj wydawanego czasopisma
Prawosławie	„Cerkiewny Zwiestnik”, „Przegląd Prawosławny”, „Wiadomości Polskiego Kościoła Prawosławnego”
Luteranie	„Głos Ewangelicki”
Adwentyści	„Głos Adwentu”, „Znaki Czasu”, „Chrześcijananie Dnia Sobotniego”, „Duch Czasów”, „Baptyści”, „Słowo Prawy”
Chrześcijananie Dnia Sobotniego	„Duch Czasów”
Baptyści	„Słowo Prawy”
Metodyści	„Pielgrzym Polski”
Zielonoświątkowcy	„Chrześcijanin”, „Samarytanka”
Mormoni	„Lahonia”
Świadkowie Jehowy	„Strażnica”, „Przebudźcie się”

Wykres 1.
Liczba wyznawców mniejszości religijnych występujących w Bydgoszczy

Tabela 4.

Liczba wyznawców mniejszości religijnych występujących w Bydgoszczy

Nazwa wyznania	Liczba wiernych
Prawosławie	100
Luteranie	460
Adwentyści	100
Chrześcijanie Dnia Sobotniego	20
Baptyści	40
Metodyści	150
Kościół ewangeliczny	200
Kościół zielonoświątkowy	460
Mormoni	110
Świadkowie Jehowy	600

Bibliografia

- E. Alabrudzińska, *Mniejszości wyznaniowe w Bydgoszczy w latach 1920-1939*, Toruń 1995.
- J. Zieniuk (red.), *Prawosławie we współczesnym świecie*, Białystok 2001.
- www.fordon.parafie.mnp.pl/prawoslawny.html
- „Kalendarz Prawosławny” [b.m. i r.w.].
- Kronika parafialna parafii prawosławnej św. Mikołaja w Bydgoszczy [bdw].
- J. Domasłowski, *Osiemdziesięciolecie Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Bydgoszczy 1922-2002*, Bydgoszcz 2002.
- Kronika Parafialna K. A.-E. w Bydgoszczy.
- A. Tokarczyk, *Protestantyzm*, Warszawa 1980.
- Z. Łyko, *Kościół Adwentyistów Dnia Siódmego*, Warszawa 2000.
- Z. Łyko, *Sytuacja Prawna Kościoła Adwentyistów Dnia Siódmego*, Warszawa 1973.
- S. Grelewski, *Wyznanie protestanckie*, Warszawa 1937.
- K. Urban, *Mniejszości religijne w Polsce 1945-1991*, Kraków 1994.
- K. Bednarczyk, *Historia Zborów Baptystów w Polsce do 1939 r.*, Warszawa 1997.
- Kronika zboru bydgoskiego znajdująca się w siedzibie głównej K. Ch. B. w Warszawie – opracował Adam Gutsche (pierwszy pastor w Toruniu).
- www.misjabetezda.pl
- www.ligabiblijna.pl
- J. Tomczyk, *50-lecie pracy Pańskiej w Bydgoszczy. 20-lecie samodzielnej pracy Ewangelicznej Zboru w Bydgoszczy*, „Głos Ewangelii”, kwiecień-czerwiec 1998.
- www.freebox.pl – bieżąca działalność zboru
- Seminarium Kościoła Ewangelicznego – broszura wydana przez zbor bydgoski w VIII 2003.

www.cci.org.pl

Kronika parafialna oraz wywiad z Janem Olszańskim, pastorem kościoła ewangelicko-
-metodystycznego.

Z. Lewandowski (Awake! Editorial Staff), Bydgoszcz 20 kwietnia 2005 r.

Kronika Gminy bydgoskiej znajdująca się w siedzibie Gminy przy ulicy Śniadeckich 8.

Kronika zboru oraz 50-lecie Zboru „Betel” Kościoła zielonoświątkowego w Bydgosz-
czy – listopad 1998 r.

1998	100	100
1999	100	100
2000	100	100
2001	100	100
2002	100	100
2003	100	100
2004	100	100
2005	100	100

1998	100	100
1999	100	100
2000	100	100
2001	100	100
2002	100	100
2003	100	100
2004	100	100
2005	100	100